

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI**

**NECÎB EL-KÎLÂNÎ VE HÂRRATU'L-YEHÛD ADLI
ESERİ**

Ayşegül HAYIRLIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Muhammet Vehbi DERELİ**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYŞEGÜL HAYIRLIOĞLU
	Numarası	168106081014
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELAGATI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ.DR.MUHAMMET VEHBİ DERELİ
	Tezin Adı	NECİB EL-KİLÂNÎ VE HÂRRATU'L-YEHÛD ADLI ESERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Necib el-Kilani ve Harratu'l-Yehudi Adli Eseri* başlıklı bu çalışma *19.09.2019* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	DOÇ.DR	MUHAMMET VEHBİ DERELİ	
2	DR.ÖĞR.ÜYESİ	MURAT TALA	
3	.DR.ÖĞR.ÜYESİ	YUSUF SAMİ SAMANCI	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYŞEGÜL HAYIRLIOĞLU		
	Numarası	168106081014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELAGATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	NECİB EL-KİLÂNİ VE HÂRRATU'L-YEHÛD ADLI ESERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

AYŞEGÜL HAYIRLIOĞLU

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYŞEGÜL HAYIRLIOĞLU		
	Numarası	168106081014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ARAP DİLİ VE BELAGATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DOÇ.DR.MUHAMMET VEHBİ DERELİ		
Tezin Adı	NECİB EL-KİLÂNÎ VE HÂRRATU'L-YEHÛD ADLI ESERİ			

Bu araştırmada, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve eserleri incelenmiş ve ayrıca *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı eseri ele alınmıştır. Modern Arap edebiyatının öncü isimlerinden olan Necîb el-Kîlânî'nin pek çok eserinde olduğu gibi, bu eserinde de İslâm coğrafyasında yaşanan olaylar incelenmiştir.

Araştırma; giriş, iki ana bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmuştur. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, önemi, konusu ve modern Arap edebiyatında roman incelenmiştir. Birinci bölümde, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, ilmî ve edebî şahsiyeti, layık görüldüğü ödüller ve kaleme aldığı eserleri anlatılmış, her biri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise *Hârratu'l-Yehûd* adlı romanın özeti ve romanda geçen kişi ve karakterler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: el-Kîlânî, Yahudi, Kanlı çörek, Getto, Tarihi roman, Peder Tomaso

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	AYŞEGÜL HAYIRLIOĞLU		
	Student Number	168106081014		
	Department	Basic Islamic Sciences / Arabic Language & Rhetoric		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DOÇ.DR.MUHAMMET VEHBİ DERELİ		
Title of the Thesis/Dissertation	Najib Al- Kılıanı and His Work called Harra Al- Yahud			

In this study, Necîb al-Kîlânî's life and works have studied and also his work '*Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*' have discussed. As in many of the works of Necîb al-Kîlânî, one of the pioneers of modern Arabic literature, the events taking place in the Islamic geography are examined in this study.

The research consist of introduction, two main sections, conclusion and bibliography. In the introduction part, the aim, method, importance and subject of the study and also novel in modern Arabic literature are studied. In the first chapter, the life of Necîb al-Kîlânî, his scientific and literary personality, awards and works are studied and brief information is given about each one. In the second part of the research, the summary of the novel *Hârratu'l-Yehûd* and people and characters in the novel are discussed.

Key Words: Kilani, Jew, Bloody Scone, Ghetto, Historical Novel, Peder Tomaso.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TRANSKRİPSİYON	iv
KISALTMALAR	v
ÖN SÖZ	vi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE MODERN ARAP EDEBİYATINDA ROMAN

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	2
2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	2
3. Modern Arap Edebiyatında Mısır Romanı	3

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Necîb el-Kılânî'nin Hayatı	7
1.1.1. Doğumu ve Ailesi	7
1.1.2. Çocukluğu, Gençliği ve Öğrenim Durumu	8
1.1.3. Evliliği ve Çocukları	10
1.1.4. Edebî ve Siyasi Hayatı	10
1.1.5. Aldığı Ödüller	13
1.1.6. Vefatı.....	14
1.2. Necîb el-Kılânî'nin Eserleri.....	15
1.2.1. Romanları.....	15
1.2.1.1. es-Sîretu'n-Nebeviyye ve İslâm Tarihine Dayanan Romanları ...	16
1.2.1.2. Modern Tarihi Anlatan İslâmî Romanları.....	17
1.2.1.3. İçtimai Romanları.....	18
1.2.1.4. Modern Dönemin İslâmî Problemlerini Ele Alan Romanları	19
1.2.2. Hikâyeleri.....	20
1.2.3. Biyografî ve Anı Eserleri	21
1.2.4. Edebi Tenkit Eserleri	22
1.2.5. Şiir Kitapları.....	22
1.2.6. Tiyatro Eserleri	23
1.2.7. Tıpla İlgili Eserleri	23

İKİNCİ BÖLÜM
NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HÂRRATU'L-YEHÛD DEMUN LİFAÛİRİ
ŞAHYÛN ADLI ROMAN

2.1. Romanın Özeti	26
2.2. Romandaki Kişi ve Karakterler	36
2.2.1. Peder Tomaso.....	36
2.2.2. David Herârî.....	37
2.2.3. Kâmîlyâ	37
2.2.4. Murâd el-Fettâl.....	38
2.2.5. Ester	38
2.2.6. Berber Süleyman.....	39
2.2.7. İbrâhim	39
2.2.8. Hârûn ve İshâk Herârî	40
2.2.9. Haham Ebu'l-‘Âfiye ve Haham Mûsâ Selânîklî.....	40
2.2.10. Yûsuf Herârî ve Yûsuf Linyâdû.....	40
2.2.11. Eczacı Sântî.....	40
2.2.12. Dr. Misârî	41
2.2.13. İshâk Bitşoto	41
2.2.14. Şerif Paşa.....	41
2.2.15. Mehmet Ali Paşa.....	41
2.2.16. Şeyh Darir	42
2.2.17. Hâzık Bek ve Üstad Bûdîn.....	42
2.2.18. Cremieux	42
2.2.19. Moses Montefare.....	42
2.3. Romanın Adı ve Yazılış Süreci	42
2.4. Konusu ve Olay Örgüsü.....	45
2.5. Romanda Zaman ve Mekân	46
2.6. Romanda Kullanılan Dil ve Üslup.....	48
2.7. Romanın Anlatım Tekniği	49
2.7.1. Tasvir Tekniği	49
2.7.2. Diyalog Tekniği	52
2.7.3. İç Monolog Tekniği	54
2.7.4. Şuur Akışı Tekniği	55
2.7.5. Geri Dönüş Tekniği.....	55
2.7.6. Montaj Tekniği.....	56

2.8. Romanda Kullanılan Edebî Sanatlardan Örnekler.....	57
2.8.1. Teşbih.....	57
2.8.2. Murâ'âtu'n-Nazîr	58
2.8.3. Tıbağ	59
2.8.4. Tecâhulu'l-Ârif	60
2.8.5. Kinaye	61
Eserin Modern Mısır Romanındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme	63
SONUÇ	64
BİBLİYOGRAFYA	66

TRANSKRİPSİYON

اَ : a, e	أَ : u
إِ : ı, i	آ : â, ê
أُ : û	إِی : î
ء : ’	ب : B, b
ت : t	ث : <u>S</u> , <u>s</u>
ج : C, c	ح : H, h
خ : <u>H</u> , <u>h</u>	د : D, d
ذ : <u>Z</u> , <u>z</u>	ر : R, r
ز : Z, z	س : S, s
ش : Ş, ş	ص : <u>S</u> , <u>s</u>
ض : <u>D</u> , <u>d</u>	ط : <u>T</u> , <u>t</u>
ظ : <u>Z</u> , <u>z</u>	ع : ‘
غ : Ğ, ğ	ف : F, f
ق : <u>K</u> , <u>k</u>	ك : K, k
ل : L, l	م : M, m
ن : N, n	و : V, v
هـ : H, h	ي : Y, y

Yukarıdaki tabloda görülen transkripsiyon sistemi şahıs adları, künyeler, eser adları ve bazı terimlerde kullanılmıştır. “Ahmed”, “Muhammed” gibi Türkçe’de sık kullanılan isimlerin yazımında transkripsiyon uygulanmamıştır. Birleşik isimlerin ve tamlamaların yazımında “Nâşif b. Abdullah el-Yazîcî” şeklinde Arapça okunuş esas alınmıştır. Harf-i tarifler “el-Kîlânî” örneğinde olduğu gibi küçük harfle yazılmış; cümle başlarında da bu usul uygulanmıştır. Şemsî harflerle başlayan kelimelerin başındaki harfi tariflerin yazımında ise “eş-Şidyâk” kelimesinde olduğu gibi ilk harfin okunuşu esas alınmıştır.

KISALTMALAR

b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
byy.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi</i>
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
Km	: Kilometre
m.ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa numarası
sy.	: Sayı
terc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
ty.	: Tarihi yok
vol.	: Volume
yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Mısırlı Necîb el-Kîlânî, yazar olmanın yanı sıra şair ve doktordur. Bu araştırmada Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve eserleri incelenmiş ayrıca *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı eseri ele alınmıştır.

Modern Arap edebiyatının öncü isimlerinden olan Necîb el-Kîlânî'nin, pek çok eserinde olduğu gibi bu eserinde de İslâm coğrafyasında yaşanan olayları ve gerek Müslümanların gerekse Hıristiyanların maruz kaldığı zulümleri edebî bir dille anlatması gerekçesiyle bu roman seçilmiştir.

Bu araştırma; giriş, iki ana bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmuştur. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, önemi, konusu ve modern Arap edebiyatında roman incelenmiştir. Birinci bölümde, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, ilmî ve edebî şahsiyeti, layık görüldüğü ödüller ve kaleme aldığı eserleri anlatılmış, her biri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise ilk olarak *Hârratu'l-Yehûd* adlı romanın özeti ve romanda geçen kişi ve karakterler ele alınmıştır. Romanın adı, yazılış süreci, olay örgüsü, zaman ve mekânı romanda kullanılan dil ve üslup, anlatım teknikleri vurgulanmış, romandaki murâ'âtu'n-nazîr, teşbih, kinaye gibi edebî sanatlar örneklerle açıklanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yardım ve tavsiyelerini esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Muhammet Vehbi DERELİ'ye, çalışma hakkında görüşlerini aldığım Prof. Dr. İbrâhim SARMIŞ'a, Yab. Dr. Öğr. Üyesi Mostafa Abdelhady Abdelsatar Mohamed'e ve araştırmaya fikirleriyle katkıda bulunan diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayşegül HAYIRLIOĞLU

Konya-2019

GİRİŞ

**ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ
VE MODERN ARAP EDEBİYATINDA ROMAN**

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Necîb el-Kîlânî modern dönem Arap edebiyatı yazarlarından olup kendini, kaleme aldığı eserlerde İslâm'ı ve Müslümanları savunmaya adanmış bir yazardır. Araştırmanın konusu, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve eserlerinin incelenmesi ve o dönemde Mısır idaresinde olan Dîmeşk'te cereyan etmiş bazı tarihî olayları anlatan *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı romanının edebî açıdan ele alınmasıdır.

Mısır'da dünyaya gelen Necîb el-Kîlânî, modern İslâm edebiyatçılarından önde gelen şahsiyetlerinden olup romanlarında genellikle yaşadığı dönemin tarihî olaylarını ele alan bir yazardır. Ülkemizde doğrudan bu romanı inceleyen bir çalışmanın olmaması ve romanın içeriğinin güncel olması gibi gerekçelerle seçilen bu konuda, yazarın hayatının ve romandaki olayların incelenmesi, o dönemin şartlarının anlaşılması ve günümüz olaylarına ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca incelenen romanda, yazarın 1840 yılının Şubat ayından Eylül ayına kadar olan süreçte Dîmeşk'teki toplumun ahlakî durumu, yerel kültürü, sosyoekonomik koşulları, aile yapısı ve birbirleri ile olan ilişkilerini edebî bir üslupla anlatması, konunun farklı açılardan da önemli olduğunu göstermektedir.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Necîb el-Kîlânî'nin eserlerinden pek çoğu Türkçe, İngilizce, Fransızca, Rusça, Farsça, Endonezyaca, İtalyanca, Çince ve İsveççe gibi diğer dillere kazandırılmıştır. Bu sebepten dolayı araştırmadaki amaç, yazarın ve *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı romanının önemini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmada öncelikli olarak Modern Arap edebiyatında roman giriş bölümünde ele alınmış ve ilk bölümde Necîb el-Kîlânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma esnasında tarihi verilerden de istifade edilerek eserde geçen olayların hangi dönemde, ne gibi şartlar altında yaşandığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazarın kaleme aldığı eserler konularına göre tasnif edilerek düzenlenmiştir.

İkinci bölümde ise bütünlük oluşması ve konunun daha iyi bir şekilde anlaşılması açısından romanın özeti ve şahıs kadrosu öncelikli olarak verilmiş, daha sonra ise romanın adı, yazılış süreci, olay örgüsü, konusu, dili, üslubu, zaman ve mekânı incelenmiştir. Romanda kullanılan anlatım teknikleri ve edebî sanatlar hakkında da bilgi verilmiştir.

3. Modern Arap Edebiyatında Mısır Romanı

Genel kabule göre modern Arap edebiyatının, Napolyon Bonapart'ın (ö. 1821) 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesiyle başladığı¹ söylenmekte ve edebiyatta yapılan yeniliklerin bu işgalden sonra yapıldığı öne sürülmektedir.

Meşhur müsteşrik Hamilton Alexander Rosskeen Gibb (ö. 1971) ve Mısırlı Arap eleştirmenlerinden Lois Awad (ö. 1990) gibi yazarlar, Mısır romanının ortaya çıkışını batı edebiyatına bağlamış ve buna delil olarak ise Corcî Zeydân (ö. 1914), Muhammed Huseyn Heykel (ö. 1956), 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd (ö. 1964) ve Tevfik el-Hakîm (ö. 1987) gibi yazarların batı kültürüne daha çok hâkim olduklarını ve daha önceden roman türüne yatkın olmayıp Arapların şiirle iştiligal ettiklerini göstermişlerdir.²

Bu yazarlar, işgal süresince gelişen bazı olaylar neticesinde Mısır halkının Avrupa kültürünü tanıdığını ve bu modernleşme sürecinin Arap edebiyatına da yansıdığını savunmuşlardır. Nitekim Muhammed Huseyn Heykel'in 1914'de *Zeyneb* ve Tevfik el-Hakîm'in 1933'te *'Avdetu'r-Rûh* adlı ilk romanlarının Avrupa'da kaleme alınması, bu görüşü desteklemektedir.³

Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinden sonra Arap edebiyatında yaşanan en önemli gelişmelerden biri Mısır'a gelen Avrupalı ilim adamlarının beraberinde

¹ Ahmed Şevkî Abdusselâm Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âşır fî Mısr*, 10. bs., Dâru'l-Meârif, Kahire, 1961, s. 13; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*, 1. bs., Dâru'l-Cil, Beyrût, 1986, s. 1024.

² Tâhâ Vâdî, *Medhal ilâ Târîhi'r-Rivâyeti'l-Mısrıyye*, 2. bs., Dâru'n-Neşri li'l-Câmi'ât, Kahire, 1996, s. 28; Hamilton Alexander Rosskeen Gibb, *Studies on the Civilization of Islam*, Ed. S. J. Shaw, W. R. Polk, Princeton Legacy Library, 2014, s. 286.

³ Vâdî, *Medhal ilâ Târîhi'r-Rivâyeti'l-Mısrıyye*, s. 28.

matbaayı da getirmiş olmaları⁴ ve bu sayede Arap harfleriyle bazı kitapların basılmaya başlanmasıdır.⁵

Mısır'ı Fransız askerlerinden kurtarmak için ordu komutanı olarak görevlendirilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1805 senesinde ülkenin yönetimini tekrar almaya muvaffak olmuştur.⁶ Daha sonra tıp, eczacılık, mühendislik gibi alanlarda pek çok okullar inşa edilmiş ve bu okullarda Avrupalı hocalar ders vermiştir. Eğitim gören bazı öğrenciler de İtalya ve İngiltere'ye eğitim amaçlı olarak gönderilmiştir.⁷ Ayrıca yabancı dil okulları açılmış, tercüme faaliyetleri de hız kazanmıştır.⁸ Bütün bu yaşanan gelişmelerin de etkisiyle modern Mısır romanında önemli adımlar atılmıştır.

Arap kültürüne ve klasik Arap edebiyatına bağlı olan Mustafa Sâdık er-Râfî'î (ö. 1937), Ahmed Zeyyât (ö. 1968), Tâhâ Huseyn (ö. 1973) gibi yazarların savunduğu ikinci görüşe göre ise roman batı kültüründen Arap edebiyatına geçmiş değildir. Kur'an'daki kıssaların ve Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin (ö. 414/1023) Abbâsî döneminde kaleme aldığı *Elf Leyle ve Leyle* gibi masal, *Kelîle ve Dimne* gibi fabl türü, el-'Asmâî'ye (ö. 216/831) isnad edilen '*Antera kıssası* gibi eserlerle makâmelerin Arap edebiyatında ki roman türünün kadîm örnekleri⁹ olduğu ve sadece bu anlatı türünün geliştirildiği de savunulur.¹⁰

Lübnan'da Selîm el-Bustânî'nin 1870'li yıllarda *el-Cinân* dergisi için yazdığı bir dizi tarihî ve sosyal içerikli romanla telif dönemi başlamış, Bustânî'nin tarihle romantik zevki bütünleştiren eserleri Arap tarihî roman türünün ilk örnekleri olmuştur.¹¹

⁴ Rahmi Er, *Ṭaha Huseyn ve Üç Romanı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s. 1.

⁵ Ahmet Savran, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yay., Erzurum, 1987, s. 13.

⁶ Ahmet Heykel, *Taṭavvuru'l-Edebi'l-Ḥadîs fî Mısır*, 6. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1994, s. 26.

⁷ Savran, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, s. 13.

⁸ Nevin Karabela, Feyzettin Ekşi, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015/2, sy. 22, s. 187.

⁹ Er, "Roman", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/164.

¹⁰ Vâdî, *Medḥal ilâ Târîhi'r-Rivâyeti'l-Mıṣriyye*, s. 27-28.

¹¹ Er, "Roman", *DİA*, XXXV/164.

Corcî Zeydân'ın kaleme aldığı, Arap ve İslâm tarihinde muhtelif dönemleri ele alan yirmi iki romanı, Arap tarihî roman türünde önemli bir yere sahiptir.¹² Dolayısıyla Arap roman geleneğinde tarihî roman, daha sonra Mısır'da Necîb el-Kîlânî'den başka Ali el-Cârim, Âdil Kâmil, Muhammed Ferîd Ebû Hâdîd, Muhammed Saîd el-'Uryân, Ali Ahmed Bâkesîr, Abdulhamîd Cûde es-Sehhâr ve Necîb Mahfûz gibi yazarların çalışmalarıyla devam ettirilerek olgunlaşmıştır.¹³

Sonuç olarak yazılan ilk romanların konusu nasihat, insanları eğlendirme ve onlara yol gösterme olmuş; daha sonra ise bu tür tarihi, sosyal, siyasi, ekonomik gibi yeni konularla gelişme kaydetmiştir. Bununla birlikte Avrupa'dan gelen roman türü ve kadîm Arap makâmelerinin birleşmesiyle roman üslubu giderek zenginleşmiştir.

Hayal ve maceralar, Arap kültürünün en önemli özelliği olan şiirlerle süslenmiş ve romanlara konu olmuştur. Ahmed Faris eş-Şidyâk ve Nâşîf b. Abdullah el-Yazîcî gibi roman yazarları Bedüzzaman el-Hemedânî ve el- Hârîrî'nin makâmelerinden etkilenmişlerdir.¹⁴

20. yüzyılın başlarında Muhammed Huseyn Heykel'in *Zeyneb* adlı romanını yazması ve Lütfî es-Seyyid, Ali Abdu'r-Râzîk, Mansûr Fehmi, Taha Huseyn ve Tevfik el-Hakîm gibi önemli yazarların ortaya çıkmasıyla Arap romanı kadîm Arap edebiyatının etkisinden sıyrılarak tamamen batı edebiyatının etkisine girmiştir.

Ayrıca roman diğer türlerden ayrılarak Arap edebiyatında müstakil bir tür haline gelerek basit bir üslup ile ve nadir kullanılan lafızlardan arındırılarak yazılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte yazılan romanlar, Mısır halkının özgürlüğünü istemesine ve Avrupa işgallerini sorgulamalarına vesile olmuştur.¹⁵

Modern Arap edebiyatında roman türünün gelişimi, Fransızların Mısır'ı işgal etmesiyle başlayan matbaanın kurulması, tercüme faaliyetlerinin yapılması, Avrupalı

¹² Er, *Taha Huseyn ve Üç Romanı*, s. 9.

¹³ Er, "Roman", *DİA*, XXXV/165.

¹⁴ Muhammed Hâdî Murâdî, "Lemha 'an Zuhuri'r-Rivâyetu'l-'Arabiyye ve Ta'avvuruhâ", *Dırâsâtu'l-Edebi'l-Mu'âsir*, sy. 4/16, 1391, s. 4-5.

¹⁵ Murâdî, "Lemha 'an Zuhuri'r-Rivâyetu'l-'Arabiyye ve Ta'avvuruhâ", s. 5.

ilim adamlarının Mısır'a gelişi, Mısırlı öğrencilerin ve yazarların Avrupa'ya seyahati gibi etkenlerle hız kazanmış ve giderek geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Necîb el-Kîlânî'nin Hayatı

1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Tam nisbesi Necîb b. 'Abdu'l-Laţîf b. İbrahîm el-Kîlânî'dir.¹⁶ 1 Haziran 1931 tarihinde¹⁷ Mısır'ın el-Ġarbiyye şehrine bağlı olan Ziftâ merkezinin Şerşâbe kasabasında dünyaya gelmiştir.¹⁸ Köyün adı bazı kaynaklarda Şerşân olarak geçmiştir.¹⁹ Fakat kendisiyle yapılan röportajda doğduğu kasabanın adını Şerşâbe olarak telaffuz etmiştir.²⁰ Şerşâbe köyü Tantâ'ya 20 km uzaklıkta olup köyün genel geçim kaynağı pamuk yetiştiriciliği idi.²¹

Çiftçi bir ailede yetişen Necîb el-Kîlânî'nin annesi köyün önde gelen ve zengin ailelerinden biri olan Şafi' ailesine mensuptu.²² Babası 'Abdu'l-Laţîf, ailenin geçimini ziraatla karşılıyordu.²³ En büyükleri Necîb el-Kîlânî olmak üzere adları Emîn ve Muhammed olan iki erkek kardeşi bir de ismini zikretmediği kız kardeşi vardır.²⁴

Baba tarafından dedesi İbrahîm, seçkin bir kişiliğe sahipti ve dört hanımı vardı. Necîb el-Kîlânî'nin ihtiyacı olan her şeyle ilgilenirdi. Dedesi, hayatı boyunca ilmi ve edebi açıdan etkilendiği kişilerden biriydi.²⁵ Babanesi Mubâreke Hanım ise

¹⁶ Abdullah b. Sâlih el-Ârînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî fî A'mâli Necîb el-Kîlânî el-Kaşâşiyye*, 2. bs., Dâru Kunûz İşbilyyâ, Riyad, 2005, s. 11.

¹⁷ Yusuf Marâşlî, *Nesru'l-Cevâhir ve'd-Durer fî 'Ulemâi'l-Ġarnî'r-Râbi' 'Aşer ve bizeylihî 'İkdu'l-Cevher fî 'Ulemâi'r-Rub'i'l-Evvel mine'l-Ġarnî'l-Hâmis 'Aşer*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 2006, I/2173.

¹⁸ Necîb el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, Muessesetur-Risâle, Beyrût, 1985, III/11; el-Ârînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî fî A'mâli Necîb el-Kîlânî el-Kaşâşiyye*, s. 11; İsmâil Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, İstanbul, 2016, Ek-II/65-67.

¹⁹ Muhammed Hayri Ramazan Yusuf, *Tekmiletu Mu'cemu'l-Muellifin*, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1997, s. 607.

²⁰ Yusuf, *20 İslâm Âlimi ve Mütefekkeri İle Son Mülâkatlar*, terc. Hikmet Akpur, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 2005, s. 26.

²¹ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, Kitâbu'l-Muhtâr, Beyrût, ty., s. 7; el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, III/13.

²² el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, I/32-33.

²³ el-Ârînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî fî A'mâli Necîb el-Kîlânî el-Kaşâşiyye*, s. 11.

²⁴ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 12.

²⁵ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 12.

Necîb el-Kîlânî ile ayrıca ilgilenir, Necîb el-Kîlânî ona “teyzeciğim” diye seslenirdi.²⁶

Necîb el-Kîlânî'nin etkilendiği diğer bir kişi ise anne tarafından dedesi el-Hâc Abdulkadir eş-Şâfi'î'dir.²⁷ Onunla birlikte Kur'an'ı hıfz etmiş ve ticaret yapmıştır.²⁸ Dedesi hakkında Necîb el-Kîlânî şöyle demiştir:

“Çocukluğumda bu büyük adam, diğer insanlara nazaran ahlak ve davranışlarından oldukça etkilendiğim biriydi. Babamı benim eğitimim hakkında teşvik eder, bana hediyeler sunar ve özellikle zor bir imtihanım olduğunda akşam yatağına uzanır, beni dinlerdi. Hata yaptığım zaman bana arkadaş olur, başkalarına hatamı hissettirmeden düzeltmeye çalışırdı.”²⁹

1.1.2. Çocukluğu, Gençliği ve Öğrenim Durumu

Necîb el-Kîlânî sekiz yaşındayken II. Dünya Savaşı çıkmış ve bu dönemde ailesi ekonomik sıkıntılar yaşamıştır.³⁰ Durum iyice kötü bir hal almaya başlayınca İngiliz hükümeti tarafından geçim için çiftçilere kanunen buğday mahsullerinin hepsinin ithal edilmesi zorunluluğu getirilmiş, böylece yiyecekler tükenmiş, fiyatlar yükselmiş ve toplum ekonomik krizin etkisi altına girmiştir.³¹ İlerleyen zamanlarda ithalat durmuş, insanların şikâyetinin artmasıyla birlikte maliye bakanlığı kurulmuş ama bu, yağmalama, soygun, suistimal ve karaborsacılığın başlangıcı olmuştur. Kîlânî'nin ailesi bu zamanda büyük bir sabır ve kararlılık örneği göstermiştir. Necîb el-Kîlânî böyle bir ortamda büyümüştür.³²

²⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 12.

²⁷ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 16.

²⁸ el- 'Ârîni, *el-İtticâhu 'l-İslâmî fî A 'mâli Necîb el-Kîlânî el-Şaşıyye*, s. 12.

²⁹ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, I/37-38.

³⁰ Vicdân Ya'kûb Mahmûd, *ez-Zamân ve 'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, Yüksek Lisans Tezi, Külliyyeti'l-Âdâb el-Câmi'atu'l-'Irâkiyye, Irak, 2011, s. 24.

³¹ el- 'Ârîni, *el-İtticâhu 'l-İslâmî fî A 'mâli Necîb el-Kîlânî el-Şaşıyye*, s. 10.

³² el- 'Ârîni, *el-İtticâhu 'l-İslâmî fî A 'mâli Necîb el-Kîlânî el-Şaşıyye*, s. 11.

Dedesi el-Kîlânî'yi dört yaşında iken dinî ilimleri öğrenmesi için Kuran mektebine yazdırır ve orada Kuran ile birlikte okuma-yazma, matematik, hadis, siyer, şiir dersi alır.³³

İlkokulu kendi köyünde tamamlayan el-Kîlânî, çocukluğunda kardeşleriyle birlikte tarla işleri ile meşgul olmuştur. Daha sonra kendi köyünden beş km uzaklıkta olan Sinbât köyündeki tek İngilizce eğitim veren Amerikan ilkokulunu da bitirir.³⁴ Bu okuldaki disiplini köyündeki okula kıyasla daha çok beğenmiştir.

Amerikan okulundaki eğitimini tamamladıktan sonra Ziftâ şehrindeki Keşk Lisesi'ne başlamış ve iki ay sonra Tanta'daki liseye devam etmiştir.³⁵ 1949 yılında Tanta'da öğrenimini tamamlamış, 1951 yılında ise Kahire Üniversitesi "Kasr el-Aynî" Tıp Fakültesine girmeye hak kazanmıştır.³⁶ Fakat İhvan-ı Müslimîn grubuna katılması ve siyasi görüşlerini belli etmesi sebebiyle dönemin Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdunnâsır tarafından verilen emirle Ağustos 1955'te tutuklanmıştır.³⁷ 40 ay sonra hapishanenin sağlıksız yemekleri ve ortamı sebebiyle damar tıkanıklığı, iştahsızlık, sindirim bozukluğu ve uykusuzluk gibi şikâyetleri artmış, 1959'da sağlık sebeplerinden dolayı serbest bırakılmıştır.³⁸

Yarım bırakmak zorunda kaldığı tıp fakültesini 1960 yılında tamamlayabilmiştir.³⁹ 1961 yılında tıp fakültesinden diplomasını aldıktan sonra Gize'deki Ummu'l-Mısıriyyîn hastanesinde asistan olarak göreve başlamıştır.⁴⁰

6 Eylül 1965 tarihinde tekrar İhvan-ı Müslimîn'e dâhil olması sebebiyle yeniden tutuklanmış ve bu süreçte yedi farklı cezaevinde tutulmuştur.⁴¹ Serbest

³³ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 12.

³⁴ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 19.

³⁵ el-Velîd 'Abdurra'ûf el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav'âlâ Sîretihî ve 'Atâihî'l-Edebî", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, el-Kulliyetu'l-Câmi'îyyeti fî Mekketi'l-Mukerrameti Câmi'ati Ummi'l-Qurâ, Sy: 4, Vol. 15, 2014, s. 252.

³⁶ Muhammed İrfân Muhyiddîn, "Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû fî Taṭvîri'l-Kışṣati'l-Kaşrati", *Mecelletu'l-'Âsîmeti*, c. 9, ISSN: 2277-9914, 2017, s. 103.

³⁷ Muhyiddîn, "Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû", s. 103.

³⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 267.

³⁹ Muhammed Seyfurrahman, "İshâmâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî fî'l-Edebî'l-'Arabîyyi'l-İslâmî", *Mecelletu'l-Kısmi'l-'Arabî*, sy. 24, 2017, s. 286-287.

⁴⁰ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 306.

⁴¹ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, V/106.

birakıldıktan sonra Taşımacılık ve Ulaştırma Bakanlığında çalışmış, 1967 yılında ise Kuveyt'e gitmiştir.⁴²

1.1.3. Evliliği ve Çocukları

Necîb el-Kîlânî 1960 yılında, ilk girdiği cezaevinden çıktıktan sonra el-Ezher'in âlimlerinden biri olan Şeyh Mahmud Şâhîn kızı Kerîme Mahmud Şâhîn ile evlenmiş ve hayatı boyunca mutlu bir evlilik geçirmiştir. Bu evlilikten biri kız üçü erkek olmak üzere dört çocukları olmuştur.⁴³ Necîb el-Kîlânî evliliği hakkında şunları yazmıştır:

“Evliliğimizin ilk yılında Allah bizi fizik ve matematik bölümünden mezun olan oğlumuz Husameddîn ile şereflendirdi. İkinci senemizde kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olan kızımız 'Izze dünyaya geldi. Dördüncü senemizde ise şu an kalp doktoru olan ikinci oğlumuz Celâleddîn doğdu. Hukuk bölümünü bitiren son oğlumuz Mahmud ise evliliğimizin dokuzuncu senesinde Dubai'de dünyaya geldi.”⁴⁴

1.1.4. Edebî ve Siyasi Hayatı

Necîb el-Kîlânî'nin yaşadığı zamanda Tanta'da kültürel faaliyetler genellikle siyasi partiler tarafından, parti merkezlerinde düzenlenmekteydi. Bu merkezlerden biri de İhvân-ı Müslimîn'di. Necîb el-Kîlânî ilk başlarda İhvân-ı Müslimîn'in düzenlediği bu kültürel faaliyetlere gitmiş fakat ailesinin bir kuruma körü körüne bağlanmayı tehlikeli bulmasından dolayı cemaate katılmakta kararsız kalmıştır.⁴⁵ Buna rağmen zamanla onların prensip ve fikirlerinden etkilenmiş ve o gruba mensup arkadaşlar edinmiştir.⁴⁶

⁴² Muhyiddîn, “Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû”, s. 103.

⁴³ Seyfurrahman, “İshâmâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî fi'l-Edebi'l-'Arabîyyi'l-İslâmî”, s. 287.

⁴⁴ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/102.

⁴⁵ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/118.

⁴⁶ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 260.

İhvân-ı Müslimîn'in düzenlediği etkinlik ve konferanslar el-Kîlânî'ye göre kültürel düşünce açısından oldukça zengin ve verimli idi.⁴⁷ 1948 yılında cemaatin çıkardığı bir dergide, kaleme aldığı ilk kasîde olan “*en-Nûr beyne Eyâdînâ*” yayınlandı. Bu kasidede filistin meselesi olaylarını ve o topraklarda yaşayan Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmaları anlattı.⁴⁸ Nitekim 1948 yılında Kral Faruk hükümeti ile İhvân-ı Müslimîn arasındaki ilişkiler çatışmaya dönüştüğü sırada Necîb el-Kîlânî cemaatin yayınlarını okumuş ve desteklemiştir.⁴⁹

Annesinin amcasının oğlu olan el-Hâc Muhammed eş-Şafi'î de cemaate değer veren kişilerden olup Necîb el-Kîlânî'ye cemaatin yayınlarını ulaştırıyor ve onlarla ilgili yeni haberleri duyuruyordu.⁵⁰

Tıp Fakültesinde iken 1951'de, 1936'da İngiltere ile imzalanan anlaşmanın fesh edilmesinden dolayı öğrencilere silah eğitimi de verilir.⁵¹ İhvân-ı Müslimîn'den edindiği arkadaşları ile birlikte Cemal Abdunnâsır ve rejimine karşı çıktıklarından dolayı Tıp Fakültesinin üçüncü sınıfının yaz tatiline denk gelen 6 Ağustos 1955 tarihinde İhvân-ı Müslimîn'e katıldığı iddiasıyla tutuklanmıştır.⁵²

Mahkeme Necîb el-Kîlânî'ye hükümeti devirmeye çalışmasından ve silahlı bir örgüte dâhil olmasından dolayı on sene hapis cezası vermiştir.⁵³ Üç sene hapiste yattıktan sonra sağlık sorunları sebebiyle serbest bırakılmıştır.⁵⁴ Başlangıçta Mısır veya Kârra Meydan hapishanesinde kalan el-Kîlânî, daha sonra köyünden ve ailesinden uzak olan Esyût hapishanesine nakledilmiştir.⁵⁵

Kahire'den İhvan grubuna mensup olan Hasan Ali adındaki arkadaşı onu hapishanede ziyaret ettiği sırada vakit geçirmesini sağlaması düşüncesiyle kendisine *er-Risaletu'l-Cedîde* adlı bir dergi vermiştir.⁵⁶ Bu dergiyi okuduğu zaman Milli

⁴⁷ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/118.

⁴⁸ el-Kîlânî, *Rihletî me'a'l-Edebi'l-İslâmî*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985, s. 14.

⁴⁹ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, II/98-99.

⁵⁰ el-Kîlânî, *Rihletî me'a'l-Edebi'l-İslâmî*, s. 17.

⁵¹ el-Kîlânî, *Rihletî me'a'l-Edebi'l-İslâmî*, s. 18.

⁵² Mahmûd, *ez-Zamân ve'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, s. 29.

⁵³ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/118.

⁵⁴ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/120.

⁵⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 202.

⁵⁶ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/120; el-Kîlânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 267.

Eğitim Bakanlığı tarafından her yıl düzenlenen ve kazanana büyük bir ödülün verildiği edebiyat dergileri arasındaki ilandan yarışmayı öğrenmiş ve bu müsabakaya kaleme aldığı iki kitabıyla katılmaya karar vermiştir.⁵⁷ Bu kitaplardan ilki şair ve düşünür Muhammed İkbal'in hayatı hakkındaki *İkbâl eş-Şâ'iru 's-Sâ'ir*; diğeri ise *eṭ-Ṭarîku 't-Ṭavîl* adlı kitabıdır.⁵⁸

el-Kîlânî 1957 yılının Ağustos ayında Eşyûṭ hapishanesinden el-Ḳanâṭiru'l-Ḥayriyye hapishanesine nakledilmiştir.⁵⁹ Bu hapishanede el-Kîlânî'nin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından *İkbâl eş-Şâ'iru 's-Sâ'ir* adlı eseriyle terâcim ve siyer dalında; *eṭ-Ṭarîku 't-Ṭavîl* adlı romanıyla ise roman dalında birincilik ödülünü aldığı haberi gelmiştir.⁶⁰ Hapishane müdürünün izniyle Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ödülünü almıştır.⁶¹ Daha sonra ise sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakılmıştır.⁶²

Hapisten çıktıktan sonra edebiyata ağırlık vermiş ve her Cuma düzenlenen ve içlerinde Necîb el-Maḥfuz'un da bulunduğu pek çok edebiyatçıyla, el-Ḥarâfiş adlı kulüpte bir araya gelmiştir.⁶³ Dünyanın dört bir yanından gelen alanında uzman edebiyatçılarla bir araya gelen Necîb el-Kîlânî edebiyatta gün geçtikçe iyi bir seviyeye gelmiş, 1962 yılının Şubat ayında yapılan Cemal Abdunnâsır'ın da katıldığı Kitâbu Âsyâ ve Ifrîkiyyâ konferansının üyelerinden biri olmuştur.⁶⁴ Konferansa, meşhur şair Nazım Hikmet ve Necîb el-Maḥfuz gibi yazarların yanı sıra Hindistan, Rusya, Japonya, Çin ve diğer Afrika ülkelerinden pek çok edebiyatçı ve düşünür katılmıştır.⁶⁵

1965 yılında merhum Yûsuf es-Sibâ'î'nin mülteci olan Filistinlilerin durumunu gözlemlemek ve biraz olsun onlara destek olmak amacıyla Gazze'ye bir

⁵⁷ Mahmûd, *ez-Zamân ve 'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, s. 30.

⁵⁸ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, II/268.

⁵⁹ el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav' 'alâ Sîretihî ve 'Atâihî'l-Edebi", s. 257.

⁶⁰ Mahmûd, *ez-Zamân ve 'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, s. 31.

⁶¹ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, II/300.

⁶² Muḥyiddîn, "Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû", s. 103.

⁶³ el-Kîlânî, *Lemeḥât min Ḥayâtî*, IV/31.

⁶⁴ el-Kîlânî, *Lemeḥât min Ḥayâtî*, IV/55.

⁶⁵ el-Kîlânî, *Muzekkirâtu 'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, II/322.

gezi düzenlemesiyle birlikte Gazze'ye gitme kararı almıştır.⁶⁶ Necîb el-Kîlânî bu gezide beraberinde olan arkadaşlarını şu şekilde anlatmıştır:

“Aktör Yahyâ Şâhîn, Radyo sunucusu Yûsuf el-Ĥaţţâb, gezi boyunca yanımda olan Üstad Ali Ahmed Bâkeşîr ve ismini sayamayacağım kadar çok şair, yazar ve gazeteci de gezide bizlerle birlikteydi. Ayrıca Gazze'de Filistinli meşhur şair Hârûn Hâşîm ve eleştirmen Doktor Kâmil es-Sevâfirî ile buluşma imkânımız oldu.”⁶⁷

Ayrıca 1965 yılında siyasi olayların giderek tırmanmasıyla birlikte Mısır'da tutuklanmalar artmış, Necîb el-Kîlânî de aynı siyasi sebeplerle 1965 yılının Eylül ayında tekrar tutuklanmıştır.⁶⁸ Bu esnada beş ciltlik otobiyografi eseri olan *Lemehât min Hayâtî*'yi kaleme almıştır.⁶⁹ 1994 yılında *Lemehât*'ın beşinci cildini tamamlamış ve çeşitli edebi kulüplere ve gezilere katılmaya devam etmiştir.⁷⁰

1.1.5. Aldığı Ödüller

Necîb el-Kîlânî, ilmî ve edebî hayatı boyunca birçok ödüle layık görülmüştür. Bu ödüllerden bazıları şunlardır:⁷¹

1. 1957 yılında *eş-Şarîku't-Şavîl* adlı romanına Mısır Milli Eğitim Bakanlığı ödülü verilmiştir. Ödülü dönemin Milli Eğitim Bakanı Fethî Rıdvân takdim etmiştir.
2. 1957 yılında yapılan yarışmada *İkbâl eş-Şâ'iru's-Sâ'ir* adlı romanı ile Milli Eğitim Bakanlığı terâcim ve siyer dalındaki ödülü kazanmıştır.⁷²
3. 1958 yılında *Fi'z-Zalâm* adlı romanına da Mısır Milli Eğitim Bakanlığı ödülü verilmiştir.⁷³

⁶⁶ el-Kîlânî, *Muzekkîrâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, II/333.

⁶⁷ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/35.

⁶⁸ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, V/106.

⁶⁹ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, V/102.

⁷⁰ Mahmûd, *ez-Zamân ve'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, s. 39.

⁷¹ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav' alâ Sîretihî ve 'Atâihî'l-Edebî”, s. 261.

⁷² el-Kîlânî, *İkbâl eş-Şâ'iru's-Sâ'ir*, 3. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1980.

⁷³ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav' alâ Sîretihî ve 'Atâihî'l-Edebî”, s. 261.

4. Yine 1958 yılında *Şevkî fî Rakbi'l-Hâlidîn* adlı romanı ile Milli Eğitim Bakanlığı “terâcim ve siyer” dalındaki ödülü almıştır.⁷⁴

5. 1958 yılında *el-Muctema 'u'l-Marîd* adlı eseriyle Eğitim Bakanlığı'ndan psikososyal inceleme dalında ödül almıştır.

6. 1959 yılında Nâdi'l-Kıssa'dan kısa hikâye dalında Tâhâ Hüseyin altın madalya ödülünü kazanmıştır.

7. 1960 yılında *el-Yevmu'l-Mev'ûd* romanıyla Edebiyat ve Sanat Yüksek Konseyi ödülüne layık görülmüştür.⁷⁵ Bu roman 1973 yılında Kuveyt radyosunda seri halinde yayınlanmıştır. Ayrıca 1994 yılının Ramazan ayında televizyon kanalında yayınlanmıştır.⁷⁶

8. 1972 yılında *Qâtilu Hamza* romanıyla Kahire Arap Dil Kurumu ödülünü almıştır.

9. 1980 yılında Muhammed İkbâl'le ilgili eseri olan *İkbâl eş-Şâ'iru's-Sâ'ir* adlı eseri dolayısıyla Pakistan başkanı Muhammed Diyâu'l-Hak tarafından altın madalya ödülüne layık görülmüştür.⁷⁷

10. *Leyl ve Qadbân* adlı romanı sinemaya uyarlanmış ve film, Uluslar arası Taşkent Film Festivali'nde ödül almıştır.⁷⁸

1.1.6. Vefatı

Necîb el-Kîlânî, 1994 yılında pankreas kanserine yakalanmasından⁷⁹ sonra Riyad'daki Melik Faysal et-Taḥaşşuşî hastanesinde,⁸⁰ bazı kaynaklara göre ise Tanta Hastanesinde tedavi altına alınmıştır. Altı aylık bir tedavi sürecinden sonra

⁷⁴ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/66.

⁷⁵ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/66.

⁷⁶ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/234.

⁷⁷ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav' alâ Sîretihî ve 'Aṭâihî'l-Edebî”, s. 261.

⁷⁸ el-Kîlânî, *Lemehât min Hayâtî*, IV/118.

⁷⁹ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/65.

⁸⁰ el-Ârînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî*, s. 17.

hastalığının ilerlemesi nedeniyle 7 Mart 1995/5 Şevval 1415 tarihinde⁸¹ 64 yaşında vefat etmiştir. Mısır'ın başkenti Kahire'ye defnedilmiştir.⁸²

1.2. Necîb el-Kîlânî'nin Eserleri

Necîb el-Kîlânî sosyal, siyasi, tarihi ve kültürel olayları kaleme aldığı eserlerde akıcı bir üslup kullanmıştır. Hayatına, ilmî ve edebî konuları anlatan pek çok eser ve İslâmî dergilerde yayınlanan çok sayıda makale sığdırmıştır.⁸³

Necîb el-Kîlânî, İslâm edebiyatının nazariyesine ilişkin olarak 1950'li yılların sonlarından itibaren yazmaya başladığı birçok eserle İslâmî edebiyatın teorisyeni sayıldığı gibi kırkın üzerinde romanı, çok sayıda hikâye ve tiyatrosuyla da İslâm edebiyatının uygulamasını yapmış bir ediptir.⁸⁴

Yazarın kitapları incelendiğinde, bunların Müslüman milletlerin ve İslâm dünyasının problemleriyle öne çıktığı görülmektedir. Nitekim bu eserlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve sahâbenin sîretinden, eski ve yeni İslâm tarihinden kesitleri edebî türlerle tasvir etmiş; dünya Müslümanlarının sorunlarını, komünizm, siyonizm, emperyalizm gibi akımların pençesindeki Müslümanların maruz kaldıkları zulüm ve katliamları edebî bir şekilde dile getirmiştir.⁸⁵

Necîb el-Kîlânî, eserlerinde özgürlük, ilkesellik ve iltizam gibi hususlarla ilgili olarak edebiyatta bulunması gereken İslâmî çizgileri belirlemiştir.⁸⁶ Çeşitli konularda kaleme aldığı eserleri şu şekilde sınıflandırılabilir.

1.2.1. Romanları

Necîb el-Kîlânî, eserleri arasında en çok romanları ile öne çıkmıştır. Romanlarında genel olarak akıcı bir üslup kullanmış ve tarihî olayları İslâm'ı

⁸¹ Marâşlı, *Nesru'l-Cevâhir*, s. 2174.

⁸² Ebu'l-Hasan en-Nedvi, "el-Edîbu'Şâ'iru'l-Mevhûb Necib el-Kîlânî", *İslâm Edebiyatı Dergisi Özel Sayısı*, 2005, s.23.

⁸³ el-Ârînî, *el-İtticâhu'l-İslâmî*, s. 18.

⁸⁴ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, Ek-II/65.

⁸⁵ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, Ek-II/66.

⁸⁶ Yakup Civelek, "Modern Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyatın Yeri ve Öncüleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, 2000, s. 94.

savunarak ele almıştır. Romanlarından pek çoğu İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Farsça, Endonezyaca, İtalyanca, Çince ve İsveççe gibi dillere tercüme edilmiştir.⁸⁷ Yazarın romanları, konularına göre ele alındığında şu dört kısımda tasnif etmek mümkün olacaktır:

1. es-Sîretu'n-Nebeviyye ve İslam Tarihine Dayanan Romanları
2. Modern Tarihi Anlatan İslami Romanları
3. İçtimai Romanları
4. Modern Dönemin İslami Meselelerini Ele Alan Romanları

1.2.1.1. es-Sîretu'n-Nebeviyye ve İslâm Tarihine Dayanan Romanları

Necîb el-Kîlânî'nin tarihî olayları okuyucuda merak uyandıracak biçimde kurgulaması ve olaylarla ilgili görüşlerini hikâyeleştirerek sunması, insanların tarihe ilgi duymasını sağlamıştır. Ayrıca eserlerindeki tasvirleri ustalıklı yaptığından dolayı olayların okuyucuların hafızasında bir belgesel gibi canlanmasını sağlamıştır.⁸⁸ Bunlardan bazıları şu şekilde özetlenebilir:

1. *Nûrullâh*: İki cilttir. Roman 1968 yılının Aralık ayında yazılmıştır. Romanın birinci cildi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberlik dönemini kapsamaktadır. Olaylar Mekke, Medine, Kureyza, Benû Kaynuka ve Benû Nađîr'de geçmektedir. Maide Sûresi'nin 82. âyetiyle başlayıp Necîb el-Kîlânî'nin mukaddimesi ile devam etmektedir. 35 fasıldan oluşmuştur.⁸⁹

2. *Ķâtilu Ħamza*: Romanda Peygamberimizin (s.a.s.) amcası Hz. Hamza'nın, sonradan Müslüman olan Vahşî b. Ħarb tarafından Uhud savaşında şehit edilmesi konu edilmiştir. O, bu romanda Vahşî'nin Müslüman olduktan sonra Hz. Hamza'yı onun, öldürmesinden duyduğu pişmanlığı ve yaşadığı psikolojik çatışmaları ele

⁸⁷ Durmuş, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, Ek-II/66.

⁸⁸ Bkz: el-Kîlânî, *Ķâtilu Ħamza*, 9. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1983, s. 15; el-Kîlânî, *Alâ Ebvâbi Ħayber*, Kitâbu'l-Muĥtâr Nahđatu'l-'Arab, Beyrût, 2001, s. 7.

⁸⁹ el-Kîlânî, *Nûru'llâh*, Kitâbu'l-Muĥtâr Nahđatu'l-'Arab, Beyrût, 2005, I/3.

almıştır. Museylemetu'l-Kezzâb'ı öldürüşünden kendi vefatına kadar olan süreçlere de değinmiştir.⁹⁰

3. *Nihâyetu Tâğiye*: Halife Abdülmelik b. Mervân zamanında Medine valisi olan Hişâm b. İsmâil el-Mağzûmî'nin zulmünden ve akıbetinden bahseden bir romandır.⁹¹

4. *er-Râyâtu's-Sevdâ'*: Emevîler'in yıkılışı ile Abbâsî Devleti'nin ilk zamanlarına dair bir eserdir.⁹²

5. *'Alâ Ebvâbi Hayber*: Hayber savaşıyla birlikte Peygamberimiz (s.a.s.) zamanında Yahudiler ve Müslümanlar arasında yapılan savaşları ve Yahudilerin Müslümanlardan nefret etme sebeplerini ele alan bir romandır.⁹³

6. *el-Yevmu'l-Mev'ûd*: 1960 yılında bu roman ile Sanat ve Edebiyatı Koruma Yüksek Kurulu ödülünü almış, yine aynı yıl içerisinde bu eserin liselerde okutulma kararı verilmiştir.⁹⁴ Mısır Memlûk Kraliçesi Şecerüddür zamanında Mısır'a VII. Haçlı çıkartmasında yaşanan olayları ve Arapların batıya karşı mücadelesini anlatan bir eserdir.⁹⁵

1.2.1.2. Modern Tarihi Anlatan İslâmi Romanları

Necîb el-Kîlânî bu tür romanlarını “Birbirine karşı iltifat, muhabbet ve merhamette müminler, bir vücut gibidir. Vücudun bir yeri rahatsız olduğunda, bütün vücut hastalığın acısını duyar ve uykusuz kalır”⁹⁶ hadisini esas alarak kaleme almıştır. Bu romanlarından bazıları şunlardır:

1. *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*: Bu çalışmanın da konusu olan romandır.

⁹⁰ Bkz: el-Kîlânî, *Kâtilu Hamza*.

⁹¹ el-Kîlânî, *Nihâyetu Tâğiye*, Kitâbu'l-Muhtâr Nahdatu'l-'Arab, Beyrût, 2006, s. 4.

⁹² Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/66.

⁹³ el-Kîlânî, *'Alâ Ebvâbi Hayber*, Kitâbu'l-Muhtâr Nahdatu'l-'Arab, Beyrût, 2001.

⁹⁴ el-Minşâvî, “Necîb el-Kîlânî: Dav' alâ Sîretihî ve 'Aţâihî'l-Edebî”, *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, s. 263.

⁹⁵ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/67.

⁹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şahîh*, Çağrı yay., İstanbul, 1992, s. 37.

2. *‘Umer Yazheru fi’l-‘Kuds*: Kitap 24 bölümden oluşmaktadır. Ömer b. el-Ḥattâb’ın Kudüs’teki yerini ve önemini ele almaktadır.⁹⁷ Roman, Peygamber (s.a.s.) ve sahabe dönemlerini mukarene etmede ve aradaki diyalogları okuyucuya yansıtmada önemli bir yere sahiptir.

3. *Ṭalâ’i ‘u’l-Fecr*: Romanda olaylar, 1807 yılında Mısır ve İngilizler arasında yapılan savaş etrafında dönmektedir.⁹⁸

4. *Ra’su’ş-Şeytân*: Eserde ağalık-kölelik düzeni ve İngiliz emperyalizmi gibi konular işlenmiştir.⁹⁹

5. *Mevâkibu’l-Ahrâr (Nâbulyûn fî Mısr, Nâbulyûn fi’l-Ezher)*: Fransızların Mısır’ı işgal ettiği dönemi tasvir etmekte hak ve batıl arasındaki çatışmayı örnek göstermek için Fransızların halkla aralarındaki eşitsizliğe rağmen onlarla çatışmasını ele almaktadır.¹⁰⁰ Bu alana giren diğer romanları da *en-Nidâ’u’l-Ḥâlid*, *el-Ke’su’l-Fârîğa*, *Rihle ila’llâh*, *Ricâl ve Zi’âb*, *Ramađân Ḥabîbî* ve *Arđu’l-Enbiyâ’* adını taşır.

1.2.1.3. İctimai Romanları

Necîb el-Kîlânî ilmî ve edebî hayatı boyunca insanların yaşamış olduğu sosyal olayları, çektiği çileleri ve toplumun fakirliğini yazdığı romanlarında dile getirmiştir. Bu romanları şu şekilde sıralanabilir:

1. *eṭ-Ṭarîku’t-Ṭavîl*: Necîb el-Kîlânî’nin ilk romanı olup hapiste kaleme aldığı eseridir.¹⁰¹ Mısırlı fakir bir ailenin, çocuklarının eğitimi sağlamak için verdiği mücadeleyi anlatmaktadır.

2. *Fi’z-Zalâm*: Romanda Necîb el-Kîlânî, el-Melik el-Fârûk zamanında Mısır halkına karşı yapılan siyasi zorbalığı ve zulmü anlatmaktadır. Bu olayların arkasında ise Ferîd ile Nuheyre’nin aşkı ele alınmaktadır.¹⁰²

⁹⁷ el-Kîlânî, *‘Umer Yazheru fi’l-‘Kuds*, Dâru’ş-Şahve, Suudi Arabistan, 2015, s. 3.

⁹⁸ Muhammet Tasa, *Şafak Akıncıları*, Esra Yayınları, İstanbul, 1996.

⁹⁹ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/67.

¹⁰⁰ el-Kîlânî, *Mevâkibu’l-Ahrâr*, 5. bs., Muessesetu’r-Risale, Beyrût, 1994, s. 2.

¹⁰¹ Muhyiddîn, “Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû”, s. 103.

¹⁰² el-Kîlânî, *Fi’z-Zalâm*, 2. bs., Muessesetu’r-Risale, Beyrût, 1994, s. 3.

Bu türe dahil edilebilecek diğer romanlar ise ‘*Azrâ’u’l-Ğarye*, *Leylu’l-Ğağâyâ*, *er-Rebî’u’l-‘Aşîf*, *Ellezîne Yağterîkûn*, *Leyl ve Ğağbân*, *Leyâlî’s-Suhâd*, *Ğikâyetu Ğâdallâh*, *Ğadıyyetu (Ağvâlu) Ebi’l-Futûğ eş-Şerkâvî*, *Meliketu’l-‘Ineb (Bâ’i’atu’l-‘Ineb)*, *Emîretu’l-Cebel*, *İ’tirâfâtu ‘Abdilmutecellî*, *İmra’etu ‘Abdilmutecellî*, *er-Raculu’llezî Âmene*, *Ğamâmetu Selâm*, *Ehlu’l-Ğamîdiyye*, *Leylu’l-‘Abîd*, *Memleketu’l-Bel’ûğî* ve *Lîğâ’inde Zemzem*’dir

1.2.1.4. Modern Dönemin İslâmî Problemlerini Ele Alan Romanları

1. *ez-Zıllu’l-Esved*¹⁰³: Roman 20 bölümden oluşmaktadır. Etiyopya’da 1913-1935 yılları arasında özellikle Hâile Selâsiye el-Evvel zamanında yoksul halkın mallarının iktidar tarafından gasp edilmesi üzerine süregelen iç savaşlara dairdir.¹⁰⁴

2. *Leyâlî Türkistân*: Mekke’deki bir Türkistanlıdan dinlediklerini romanlaştıran yazar, işgal edilmiş Doğu Türkistan’ın tarihinden kesitler sunmaktadır. Çin’in işgalinden ve birçok ayaklanmadan sonra şehrin çektiği acıları ve oradaki Müslümanlara yapılan işkence ve zorlamaları tasvir etmektedir. Doğu Türkistan’da İslam adına kendilerini feda eden Müslümanlardan birkaçını örnek vererek dünyadaki diğer Müslümanların ibret almasını öngörmüştür.¹⁰⁵

3. *‘Azrâ’u Ğâğarta*: 1965 yılının ikinci yarısında Endonezya Devleti’nin siyasi çatışmalarını ele almaktadır.¹⁰⁶ Eserde Endonezya’da komünist yanlısı Sukarno zamanındaki zengin-yoksul tezadı, Müslümanların maruz kaldığı zulümler ve 1965’te komünizmin yıkılmasıyla sosyal hayatta görülen iyileşmeler ele alınmıştır.¹⁰⁷

4. *‘Amâliğatu’ş-Şimâl*¹⁰⁸: 1960’lı yıllarda Nijerya Devleti’nde yaşayan Müslümanların misyoner, Siyonist ve putperestlere karşı verdiği mücadeleler ele alınmaktadır. 22 bölümden oluşan romanda olaylar Osman Emino adlı gencin Nijerya’da İslam’ı yayması ve dini koruması etrafında dönmektedir.

¹⁰³ el-Kîlânî, *ez-Zıllu’l-Esved*, Dâru’n-Nefâis, Beyrût, 1982.

¹⁰⁴ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/66.

¹⁰⁵ el-Kîlânî, *Leyâlî Türkistân*, Dâru’ş-Şahve, Suudi Arabistan, 2013, s. 3-4.

¹⁰⁶ el-Kîlânî, *‘Azrâ’u Ğâğarta*, Dâru’ş-Şahve, Suudi Arabistan, 2013, s. 2.

¹⁰⁷ Durmuş, “Kîlânî, Necîb”, *DİA*, Ek-II/66.

¹⁰⁸ el-Kîlânî, *‘Amâliğatu’ş-Şimâl*, Dâru’ş-Şahve, Suudi Arabistan, 2013.

Bu türden diğer romanları arasında *İbtisâme fî Kalbi 'ş-Şeytân*, *Arđu'l-Eşvâk*, *Yevmiyyâtu'l-Kelb Şemlûl*, *el-İslâm ve Hareketu'l-Hayât*, *Havle'd-Dîn ve'd-Devle*, *Tahte Râyeti'l-İslâm*, *Naħnu ve'l-İslâm*, *el-İslâm ve'l-Kuvel-Muđadde* ve *'A'dâ'u'l-İslâm* sayılabilir.

1.2.2. Hikâyeleri

Necîb el-Kîlânî, yüzden fazla kısa hikâyeden oluşan yedi hikâyeye mecmuası kaleme almıştır. Bu hikâyelerin bir tanesi on ila on beş sayfa arasındadır. Hikâyelerin çoğu İslâm tarihinde yaşamış olan kahramanları ve onların din yolunda verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır. Bununla birlikte toplumu sosyal ve kültürel açıdan ele almakta ve toplumdaki iyi kötü, hayır şer çatışmasını incelemektedir.¹⁰⁹ Bu yedi hikâyeye mecmûasını şöyle isimlendirmiştir:

1. *Dumû'u'l-Emîr*: Bu derlemede İslâm dünyasındaki âlimlerin, diktatörler karşısında duruşlarını incelemiştir. Derlemede bu âlimlerden özellikle İbn Teymiyye ve Ebû Hanîfe'nin duruşu, fetih, cihat ve zulüm mesellelerinden bahsetmiştir. Osmanlı'nın son döneminde halkın gördüğü zulümleri de ele almıştır.¹¹⁰

2. *İnde'r-Rahîl*: el-Kîlânî'nin hikâyeye derlemelerinin arasında en büyüğüdür. Bu esrelerinde de uyuşturucunun yayılması, zenginlerin yanında hizmetkârların çalışması ve bunun toplumsal sorunlara yol açması, zenginle fakirin arasındaki ekonomik uçurumun artması ve dilenmenin yaygınlaşması gibi Mısır halkının çektiği olumsuzlukları ele almıştır.¹¹¹

3. *Hikâyâtu Tabîb*: Bir doktorun mesleğini icra ederken neler yaşadığını anlatmaktadır. Mısır'da ve Dubai'de çalıştığı dönemlerdeki tecrübelerinden bahsetmektedir. Kan davası, erkeklerin kızlardan üstün görülmesi, kadının değersizleştirilmesi, bedel evliliği, kadın ve erkek arasındaki gayri meşru ilişkiler gibi şehir problemlerini ve gelişmiş yerlerdeki sorunları ele almaktadır.¹¹²

¹⁰⁹ Muhyiddîn, "Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû fî Tatvîri'l-Kışşati'l-Kaşrati", s. 104.

¹¹⁰ el-Kîlânî, *Dumû'u'l-Emîr*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1962, s. 12.

¹¹¹ el-Kîlânî, *İnde'r-Rahîl*, eş-Şeriketu'l-Arabiyye, Riyâd, ty., s. 2.

¹¹² el-Kîlânî, *Hikâyâtu Tabîb*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1979, s. 11.

4. *Fârisu Hevâzin*: Bu derlemede Bedir savaşı, Müslümanların Hevâzin kabilesiyle yaptıkları savaş, Fâris diyarının fetihleri, siyasi tutukluların işkence meselesi gibi birçok tarihi ve siyasi olayı anlatan hikâyeler yer almaktadır.¹¹³

5. *Mev'ıdunâ Ğaden*

6. *el-Ķâbûs*

7. *el- 'Âlemu 'd-Ğayyık*

1.2.3. Biyografi ve Anı Eserleri

1. *Lemaĥât min Ğayâtî*: Necîb el-Kîlânî'nin kaleme aldığı bu otobiyografik eser altı ciltten oluşmaktadır. Eserde hayatının her ayrıntısını anlatmış ve yaptığı ilmî seyahatlerden bahsetmiştir.¹¹⁴

2. *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*: Necîb el-Kîlânî beş bölümden oluşan bu eserinde hayatındaki anılarını ele almıştır. Birinci bölümde doğduğu Şerşâbe köyünden ve orada geçen gençliğinden bahsetmektedir.¹¹⁵

İkinci bölümde üniversite hayatı ile birlikte toplumun yaşadığı sosyal ve kültürel olaylara değinmiş, İhvân-ı Müslimîn'in yaptığı siyasi hareketlerden de bahsetmiştir. Kudüs'e yaptığı yolculuğu da bir başlık altında anlatmıştır.¹¹⁶

Kitabın üçüncü bölümünde Mısır hapisanesini, burada geçirdiği süreyi ve hapis arkadaşlarını ele almıştır. Dördüncü bölümde de hapisten çıktıktan sonraki hayatı üzerinde durmuş ve Seyyid Ķuţub ile karşılaşmasını anlatmıştır.¹¹⁷ Son bölümde ise genel olarak zor günlerinden bahsetmiştir.

3. *İĶbâl eş-Şâ'iru's-Sâ'ir*: Necîb el-Kîlânî bu eserinde Pakistan'ın bağımsızlığını ilk dile getiren Muhammed İĶbal'i ele almaktadır. Kaleme aldığı bu

¹¹³ el-Kîlânî, *Fârisu Hevâzin*, Muessese Dâru'l-'Ulûm, Kuveyt, 1979, s. 5.

¹¹⁴ Bkz: el-Kîlânî, *Lemaĥât min Ğayâtî*, I-VI.

¹¹⁵ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 7.

¹¹⁶ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 139.

¹¹⁷ el-Kîlânî, *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 330.

eserinden dolayı daha önce de değinildiği üzere Pakistan başkanı Muhammed Diyâu'l- Hâk tarafından altın madalya ödülüne layık görülmüştür.¹¹⁸

1.2.4. Edebi Tenkit Eserleri

Necîb el-Kîlânî, edebî tenkit alanında da birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerinde genel anlamda İslâm edebiyatını¹¹⁹; özelde ise öykü, tiyatro ve çocuk edebiyatını ele almış¹²⁰, deneyimlerinden bahsetmiştir. Bu eserlerde ayrıca toplumsal hastalıklara işaret ederek İslâm toplumunun birliğine vurgu yapmıştır.

Bu türden eserleri *Medhal ile 'l-Edebi 'l-İslâmî*, *el-Mucteme 'u'l-Merîd*, *Edebu 'l-Etfâl fî Dav 'i 'l-İslâm*, *Havle 'l-Kışşati 'l-İslamiyye*, *Havle 'l-Mesrahi 'l-İslâmî*, *el-Edebu 'l-İslâmî beyne 'n-Nazariyye ve 't-Taṭbîk*, *Naḥve Mesrahi 'l-İslâm*, *el-İslamiyye ve 'l-Mezâhibu 'l-Edebiyye*, *et- Tarîk ilâ İttihâdi 'l-İslâmî*, *Rihletî me 'a 'Edebi 'l-İslâmî*, *'Âfâku 'l-Edebi 'l-İslâmî*, *el-Kışşatu 'l-İslamiyye ve Eseruhâ fî Neşri 'd-Da 've*, *Şevkî fî Rakbi 'l-Hâlidîn*, *Tecrubetiz-Zâtiyye fî 'l-Kışşati 'l-İslâmiyye* ve *es-Sekâfetu fî Dav 'i 'l-İslâm* dır.

1.2.5. Şiir Kitapları

Necîb el-Kîlânî, usta bir yazar olmanın yanı sıra iyi bir şairdir. Şiire erken yaşlarda başlamasına rağmen romanlarıyla daha çok tanınmıştır. Onun kaleme aldığı şiir kitapları şunlardır:

1. *Naḥve 'l-'Ulâ*: Lisedeyken yazmış olduğu ilk divandır.¹²¹

2. *Eğâni 'l-Ġurabâ*: 22 kasidenin bulunduğu bu eserinde kendi hayatından bazı olayları anlatır.¹²²

¹¹⁸ el-Minşâvî, "Necîb el-Kîlânî: Dav 'alâ Sîretihî ve 'Aṭâihî 'l-Edebî", s. 261.

¹¹⁹ el-Kîlânî, *Medhal ile 'l-Edebi 'l-İslâmî*, terc. Ali Nar, Risâle Yayınları, İstanbul, 1988, s. 2-3.

¹²⁰ el-Kîlânî, *Edebu 'l-Etfâl fî Dav 'i 'l-İslâm*, Muessetu'r-Risâle, Beyrût, 1986, 4.

¹²¹ el-Kîlânî, *Naḥve 'l-'Ulâ*, el-Matba'atu 'l-Yûsufiyye, Tanta, 1950.

¹²² el-Kîlânî, *Eğâni 'l-Ġurabâ*, Muessetu'r-Risâle, Beyrût, 1972, s. 4.

3. '*Aşru's-Şuhedâ*': Bu divanında klasik ve yenilikçi tarzda yazdığı şiirlerini bir araya getirmiş ve onun için önemli olanın okuyucuya ulaşması olduğunu yani yenilikçi de olsa gelenekçi de olsa amacın bu olması gerektiğini savunmuştur.¹²³

Diğer şiir kitapları *el-Ğaryetu'l-'Azrâ*, *Keyfe Elğâki*, *Muhâcir*, *Uğniyâtu'l-Leyli't-Tavîl*, *Medînetu'l-Kebâ'ir*, *Naħve'l-'Ulâ* ve *Lu'lu'etu'l-Ğalîc*'dir.

1.2.6. Tiyatro Eserleri

Necîb el-Kîlânî'nin ilgi alanlarından biri de tiyatrodur. Onun, toplumsal bilince hizmet eden tiyatro eserleri şunlardır:

1. '*Alâ Esvâri (Ebvâbi) Dimeşğ*': Beş bölümden oluşan bu tiyatro eserinde, İbn Teymiyye'nin 699-702/1300-1303 yılları arasında yaşamış olduğu Tatarlarla mücadelesini anlatmaktadır.¹²⁴

2. *el-Vechu'l-Muzlim li'l-Ğamer*: Üç bölümden oluşan bu eserinde ise Amerika'ya eğitim için giden öğrencilerin yaşadıkları bazı hadiseler ele alınmaktadır.¹²⁵

Diğer tiyatro eserleri de *Muhâkemetu'l-Esved el-'Ansî*, *Sarâyîfû Ğabîbetî* ve *Ğasna' Bâbil*'dir.

1.2.7. Tıpla İlgili Eserleri

Necîb el-Kîlânî, adeta bir edebiyat ve toplum aşığıdır. Bu sebeple etkin bir İslâm edebiyatının mücadelesini verirken aynı zamanda kendi mesleği olan doktorluğu da ihmal etmemiş, yazdığı eserlerle sağlıklı bir Müslüman toplumunun hayalini kurmuştur. Onun, fert ve toplum sağlığını esas alan eserlerinde çeşitli hastalıklara, oruç ve sıhhat arasındaki ilişkiye¹²⁶ ve tıbbî nebeviye dikkat çektiği,¹²⁷

¹²³ el-Kîlânî, '*Aşru's-Şuhedâ*', byy., 1971, s. 7.

¹²⁴ el-Kîlânî, '*Alâ Esvâri Dimeşğ*', Dâru'l-'Urûbe, Kuveyt, 1958, s. 3.

¹²⁵ el-Kîlânî, *el-Vechu'l-Muzlim li'l-Ğamer*, Dar'u İbn Hazm, Beyrût, 1998, s. 4.

¹²⁶ el-Kîlânî, *es-Şavm ve's-Şihha*, 3. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1982.

¹²⁷ el-Kîlânî, *Fî Riğâbi't-Tıbbi'n-Nebevî*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1980.

beslenme ile sağlık arasındaki ilişkiye vurgu yaptığı¹²⁸ ve çocuk hastalıklarına karşı tedbirli olmayı¹²⁹ tavsiye ettiği görülür.

Bu eserleri *ed-Devâ'u Silâhun zû Haddeyn*, *Kıssatu'l-'Aydız*, *es-Şekâfetu's-Şihhiyye*, *Mustakbelu'l-Âlem fi Şihhati't-Tıfl*, *es-Şavm ve's-Şihha*, *Ri'âyetu'l-Musinnîn fi'l-İslâm*, *Fî Rihâbi't-Tıbbi'n-Nebevî*, *ed-Dînu ve's-Şihha*, *el-Ğızâ'* ve's-Şihha, *et-Tifû'id*, *ed-Difteryâ 'Aduvvu't-Ŧufûle*, *el-Cedriyyu ve'l-Cedîriyyu*, *et-Taşînu Vikâyetun li Ŧıflık ve İhteris min Dađti'd-Dem'* dir.

¹²⁸ el-Kılânî, *el-Ğızâ'* ve's-Şihha, el-Mektebetu's-Şihhiyye, Kahire, ty.

¹²⁹ el-Kılânî, *Mustakbelu'l-Âlem fi Şihhati't-Tıfl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1979.

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HÂRRATU'L-YEHÛD DEMUN LİFAṬİRİ

ŞAHYÛN ADLI ROMAN

2.1. Romanın Özeti

Roman, 1840'lı yıllarda Şam'daki bir Yahudi Mahallesi tasvir edilerek başlar. Yahudi bir tüccar olan David, bir gün karısı Kâmîlyâ'ya iş için Beyrût'a gideceğini söyler. David, yaş itibari ile karısından çok büyük olduğu için gençliğindeki cinsel iktidarına kavuşmak ister. Beyrût'a ait bir çekirdeğin öğütülüp süt ve şerbetle karıştırılarak içilmesi durumunda kişinin bu güce sahip olacağına inanır. Bunun yanında Haham Mûsâ Ebu'l-Âfiye'nin bahsettiği, insana güç kazandıran tek ilacın Fısıh Bayramı'nın Kutsal Çöreği olduğunu karısı Kâmîlyâ'ya anlatır. Bu çörek Talmut'un bir emri olup bir Hıristiyan'ın kanı karıştırılarak yapılır.¹³⁰

Kâmîlyâ, kocasının yokluğunda hizmetçisi Murâd el-Fettâl ile buluşmak için elyazması eski dini kitapların çoğunlukta olduğu ve Talmut nüshalarının da bulunduğu bodrum katındaki kütüphaneyi seçer. Murâd'ı beklerken Yahudi liderlerinden biri olan Yâkûb'un *Tûr Sesleniyor* adlı eserini eline alır ve okumaya başlar. Kitapta Yahudilerin, Yahudi olmayan birine asla yardım etmeyecekleri, hasta bile olsa tedavi etmeyecekleri, deney üzere kullanmak isterlerse bunun mümkün olacağı gibi emirler yazılıdır.¹³¹ Talmut'tan da bu emirlere örnekler verilmiştir.¹³²

Papaz, bir akşamüstü Teraroba terekesinin müzayede ilanlarını yapıştırmak ve hastalara ilaç vermek için Yahudi mahallesinde dost bildiği kişilerin iş yerlerine uğramak üzere çıkar. Yardımcısı İbrâhim'e de akşam yemeğini hazırlaması için talimat verir. David mahallede Peder Tomaso'yu gördüğünde ona aşı yapılması gereken bir çocuk olduğunu ve ilanları daha sonra yapıştırmaya devam etmesini iseteyerek onu bir eve çeker. Eve girdiklerinde ise David üzerine atılıp onu yakalar ve Peder'in şaşkın bakışları arasında onu bağlar. Diğer Yahudi cemaatin onlara yardım ettiğini gören Peder'in şaşkınlığı bir kat daha artar.¹³³

Peder Tomaso, bağlı olduğu halde din konusunda kimsenin zorlanamayacağını, herkesin istediği dine inanabileceğini söylese de onlara engel

¹³⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, Dâru's-Şahve, Suudi Arabistan, 2012, s. 22.

¹³¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 26.

¹³² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 28.

¹³³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 43.

olamaz. Peder'e Kutsal Çörek ifadesini söylediklerinde ise o, bu geleneği işittiğini ama asla inanmadığını, bunun Tevrat'ın ifadesi olamayacağını, bazı mutaassıp hahamların insanlığa kininden dolayı uydurmuş olacağını söyleyerek onları ikna etmeye çalışır.¹³⁴

Haham Selâniklî ise kan dökmenin üç nedeni olduğunu dile getirir. Birincisi Hıristiyanlara nefretlerinin olması ve onları hayvan derecesinde görmeleri, ikincisi Allah'a yaklaşmayı temenni etmeleri, son olarak ise Hıristiyan kanının bazı konularda sihir etkisinin bulunduğu inanmalarıdır.¹³⁵

Herârî'nin köşkünde kadın çocuk tüm aile evin kuzey yanındaki bölüme gönderilir ve bütün aile üyeleri öteki bölmede neler olacağını bilmektedir. Cinayetin işlendiği an Peder'in sesini duyduklarında dans etmeye, şarkılar söylemeye ve kahkahalar atmaya başlarlar. Şamlılar, çeşitli nedenlerle Yahudilerin evlerinde toplu eğlence âlemleri düzenlediklerini ve içip eğlendiklerini bildikleri için David'in evindeki coşkunun şüphe uyandırıcı bir tehlike olmadığını düşünürler. Oysaki bu seferki şarkı ve çılgınlık Peder'in sesinin duyulmaması için planlanır.¹³⁶

Hastane eczacısı Sântî, Peder Tomaso'dan aldığı emanet kitapları vermek için manastıra uğrar fakat ne Peder'den ne de İbrâhim'den eser vardır. Manastırda da göremeyince çok hastası olduğu ve kimseyi kıramadığı için onlarla ilgilendiği kanaatine varır ve durumdan şüphelenmez.¹³⁷

Peder ve yardımcısı İbrâhim'in kayboluşunun, zihinleri meşgul ettiği sırada Doktor Misârî, Şam'daki evinde ruhbanlardan oluşan üst düzey bir heyeti ağırlamaktadır. Peder hariç herkes gelir. Peder âdeti gereği özrünü bildiren bir haber de göndermez. Sântî durumun ciddiyetinin farkına varır, meselenin önemini toplantıda vurgular ve Peder'in Fransa uyruklu olması sebebi ile bu konunun Fransız konsolosluğuna götürülmesine karar verilir.¹³⁸

¹³⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 44.

¹³⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 49.

¹³⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 52.

¹³⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 61.

¹³⁸ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 67.

Haber konsolosluğa ulaşıncı bütün şehir sakinleri konudan haberdar olur. Konsolos emri üzerine yapılan araştırmada, kapının anahtarla kilitlenmeyip sadece bir çengel ile kapatılmasından ve akşam yemeğinin masada hazır bulunmasından hareketle öldürülmüş olma ihtimalinin kuvvetli olduğu kanısına varılır¹³⁹.

Rahip, Yetresat Kilisesi'nde yaptığı konuşmasında Yahudilerin Fransa ve İngiltere'de de benzer cinayetler işlediklerini örnekler vererek anlatır. Peder ve yardımcısının en son Yahudi mahallesinde görüldüğü söylendiğinde galeyana gelen halka karşı rahip, hemen hüküm verilmemesi gerektiğini söyler.¹⁴⁰

Halk kitleler halinde Yahudi mahallesine yönelince, Yahudiler şüphe uyandırmamak için Peder ve hizmetçisinin yerini haber verene hediye vaat eder ve yetkili makamlara kendilerini korumaları için başvurur.¹⁴¹

Oysa Fransız konsolosluğunun kanaati çok daha farklıdır. Konsolos yazdığı raporda Peder ve hizmetçisinin kayboluşunu anlatır ve bu kayboluşun Yahudilerin eseri olduğunu açıkça ifade eder. Konsolosluk, papaz ve yardımcısının kayboluşunda tek sorumlu olarak Yahudileri gösterir.¹⁴²

Yahudiler evlerine sığınarak, korkudan dışarı çıkamazlar. Güvenliklerinin tehlikede olduğunu düşünürler. Çünkü Müslüman ve Hıristiyan gençler sokaklarda intikam sloganları ile gezmektedir. Bu sebeple David Herârî hizmetçisi Murâd el-Fettâl'i bekçi olarak kapıya koyar ve kapının hep kilitli olmasını tembihler.¹⁴³

Peder Tomaso'nun kayboluşu ile ilgili soruşturmaya vazifelendirilen Hazık Bey, Peder'in kilise ve havralara astığı ilanların sadece Süleyman'ın dükkânına asılmadığını görünce yakalanmasını emreder. Bir akşam Hârûn Herârî telaşla David'e gelerek Berber Süleyman'ın yakalandığını haber verir. Süleyman duvar ilanları hakkında verdiği şüpheli cevaplar ve yapıştırılan ilanların diğer ilanlardan farklı olması sebebiyle tutuklanır. Hücreye götürülürken David Herârî, Süleyman'ı

¹³⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 67.

¹⁴⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 69.

¹⁴¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 71.

¹⁴² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 71.

¹⁴³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 72.

tembihler, vaat ettikleri büyük ücreti ve dinin emirlerine saygı duyması gerektiğini söyler. Süleyman hücrede kaldığı sürece inancını sorgular ve Peder Tomaso'nun çaresizce teslimiyetini hatırlar. Bu yükün ağırlığına daha fazla dayanamayarak savcıya her şeyi anlatır.¹⁴⁴

Süleyman, Peder Tomaso'yu ikinci vakti gördüğünü ve David Herârî, kardeşi Hârûn ve İshâk, Yasef Linyado, Haham Ebu'l-‘Âfiye, Haham Selâniklî'nin David'in evine girdiğini söyler.¹⁴⁵

Süleyman'ın ifadesinde adı geçenlerin hepsi Peder'in dostlarıdır. Devlet adamları itiraflar üzerine David'i almak için evine giderler. İsmi geçen tüm şüpheliler suçlarını reddederler ve Süleyman'ın iftira attığını söylerler. Bütün sanıklar tek tek hücrelere konurlar. Bitşoto, Süleyman'ın itiraf edeceğini anlayınca hapiste zehirlemek için uğraşır ama başaramaz. Kâmîlyâ da Süleyman'ın ve Murâd'ın öldürülmesinin kargaşaya yol açacağını düşünüp Bitşoto'nun fikirlerine karşı çıkar. Sanıklar inkârda ısrar ettikleri için üç hafta geçmesine rağmen kesin bir sonuca varılamaz.¹⁴⁶

Süleyman'ı dükkândan çağıran kişi David'in hizmetçisi Murâd el-Fettâl'dir. Süleyman, büyük bir leğen getirip papazın boğazının altına koyduğunu ve David'in onu kestiğini, kardeşi Hârûn'un da ona yardım ettiğini söyler. Sonrasında elbiselerini yaktıklarını itiraf eder. Organlarını ise Süleyman ve Murâd'ın parçaladığını her parçasını bir torbaya koyarak Haham Mûsâ Ebu'l-‘Âfiye'nin evinin yanındaki bir bende attıklarını anlatırlar. Yaptıkları işin karşılığında Süleyman'a para, Murâd el-Fettâl'e ise genç bir kızla evlendirme sözü verirler.¹⁴⁷

Salondaki bir mermer üzerinde kemiklerini ve kafasını parçaladıklarını ve bu işten sonra kanın temizlenmesinin yirmi dakika veya yarım saat sürdüğünü söylerler.

¹⁴⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 85.

¹⁴⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 87.

¹⁴⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 95-96.

¹⁴⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 109.

Süleyman'la yüzleştirilen Murâd el-Fettâl'in de itirafları onun serbest kalmasını sağlar.¹⁴⁸

Artık Şam için gizli bir şey kalmaz. Bir iki cahilin işlediği cinayet belki sıradandır. Ama bu kadar dindar ve kültürlü kalabalığın bir araya gelip dehşet verici bir cinayet işlemesi herkesi dehşete düşürür. Şehirde her şey bir yana bırakılır ve Peder Tomaso ile hizmetçisi İbrâhim Ammar'ın kurbanlık gibi kesilip kanlarının çöreklerle katılışı konuşulur.¹⁴⁹

Yahudilerin çoğu havralarına kapanır ya da çevre mahallelere kaçarlar, bir daha dönmezler. Bazısı da Avrupa ülkelerine kaçar. Cesedin parçaları Fransız konsolosluğuna teslim edilir ve otopside sonra cesedin, Peder Tomaso'ya ait olduğu kesinleşir. Tutuklu bulunan suçlular açık ve kesin delillere rağmen istiflerini bozmadan başka ülkelerdeki Yahudi ileri gelenlerinin harekete geçerek büyük sermayeler ortaya koyacaklarını ve serbest kalacaklarını umarlar. Cinayeti Haham Selânikî hariç herkes itiraf eder.¹⁵⁰

Haham Mûsâ Ebu'l-‘Âfiye, papazın kanının doldurulduğu şişenin Şam'ın en büyük Hahambaşı olan Yakub Antâbî'ye takdim edildiği ve onun teşekkür ettikten sonra Irak Yahudilerine de kutsal çörekten hisse gönderileceği haberini alır. Talmut'taki emrin mantıklı olup olmadığını sorgulayan Haham Mûsâ Ebu'l-‘Âfiye vicdanının muhasebesi ile meşgul olur. Halkı dine çağırmakla görevli olup akidelerini sorgularken inancına güveni kalmaz. Zindanda İslam ve Hıristiyanlığı anlatan kitaplar ister.¹⁵¹

Verilen kaynakları okuyan Haham Mûsâ, şeriat ve peygamberin hayatına dair anlayamadığı yerleri açıklaması için bir hoca ister. Arkadaşlarının bu hapishaneden, kendisinin ise en büyük hapishaneden çıkmak istediğini söyler. Hoca, Müslümanların bütün peygamberleri kabul ettiğini, bütün kitaplara iman ettiklerini anlatır. Sonra Allah'ın, insanların en üstününün Allah'ın yasaklarından sakınanlar olduğunu, kim

¹⁴⁸ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 111.

¹⁴⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 114.

¹⁵⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 126.

¹⁵¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 119.

bir insanı haksız yere öldürürse veya yeryüzünde fesat çıkarırsa bütün insanları öldürmüş gibi olacağını, iman edip salih amel işleyenlere ise konak olarak Firdevs cennetleri verileceğini buyurduğunu söyler. Haham Mûsâ, hocadan ona yol göstermesini ister. Şahadet getirir ve İslam'la şereflenir.¹⁵²

Cinayet mahallindeki her işaret ithamı destekler. Bütün bunlara, soruşturmayı izleyen Vali Paşa, Fransız, İngiliz ve Avusturya konsolosları da şahit olur. Haham Mûsâ Ebu'l-‘Âfiye Müslüman olduktan sonra adını Muhammed Efendi Ebu'l-‘Âfiye olarak değiştirir. Onun İslam'a girişi Yahudi toplumuna ve Siyonist düzenbazlara çetin bir darbe olur. Yahudi yolundan ayrılp İslam'ı seçmekle suçunu itiraf eder, Yahudi dinine nefretini açıklar ve bu cinayetin insanlık suçu olduğunu ilan etmiş olur.¹⁵³

Haham Ebu'l-‘Âfiye'nin İslâm'a girişinden itibaren üst düzeyde görüşmeler hızlanır ona vaatlerde bulunurlar. O ise bir daha sapık yola dönmeyeceğini açık ve net ifade eder. Önyargısız bir şekilde geçmişle bağlantılarını kopardığını, gerçek dinin Müslümanlık olduğunu, gerçeklik âlemine ulaştığını anlatır.¹⁵⁴

İslam kendinden önceki bütün günahları siler. Bu, Haham Ebu'l-‘Âfiye'nin yeniden doğuşu için büyük bir fırsat olur. David'in gençlik için, Hârûn'un para için, Yasef Linyado'nun da cennet için istedikleri kutsal çöreğin anlamsızlığını bir kez daha görür.¹⁵⁵

7 Muharrem 1256 Salı günü Haham Ebu'l-‘Âfiye yani Muhammed Efendi Ebu'l-‘Âfiye Şerif Paşa'ya “*Yüksek Makama hitaptır.*” diyerek şu satırları yazar:

“Yüksek emirleriniz çıkmıştır. Peder Thomaso'nun ölümü meselesini biliyoruz ve kabul ediyoruz. Ama bununla beraber ben Allah'a ve (salât ve selam onun üzerine olsun) Muhammed Efendimize inanmış bulunuyorum. Biz hakkı söylemekle yükümlüüz: Yahudi dininin Şam'daki lideri Haham Antâbi, bizimle on veya on beş gün önce konuşmuş olarak

¹⁵² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaţîri Şahyûn*, s. 125.

¹⁵³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaţîri Şahyûn*, s. 126.

¹⁵⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaţîri Şahyûn*, s. 128.

¹⁵⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaţîri Şahyûn*, s. 130.

kendisine kan lazım olduğunu söylemiştir. Tıpkı Yahudi dininin öğüdüne uygun. David Herârî ve kardeşleri ile onun evinde bunu yapmaya karar vermişlerdir.

Yahudilerin istediği kan, bir bayram münasebetiyle çörek yapmak içindi. Esasen Yahudiler bunu birçok zamanlar yapmışlar ve yakalanmışlar, mahkûm olmuşlardır. Bu olaylar Yahudilerin elinde gezen ve adı “Döhdorot Sifri” olan kitapta anlatılır. Bunlar Yahudilere haksız iftira örnekleri diye geçer. Hâlbuki mesele bütün çirkinliği ve gerçek yönüyle şu anda ortaya çıkmıştır. Şimdi Allah Teâlâ ve O’nun Rasulü Muhammed’den (s.a.s.) inayet bekliyor bu kul. Allah bizi hak dine yöneltmiştir. Sizin de emir sahibi olarak affınızı diliyoruz, efendim.”¹⁵⁶

Bütün dünyadaki Siyonist teşkilatları bu konuların konuşulmasından rahatsız oldukları için bu olaya ait belgeleri imha etmeye uğraşırlar. Ama olayları artık kontrol etmeleri mümkün değildir. Peder Tomaso ve hizmetçisi İbrâhim Ammar’ın öldürülmeleri olayının sebep olduğu çıkmaz artık kanuni tedbirlerle tamir edilmeyecek boyuttadır.¹⁵⁷

Kâmilyâ hapisteki kocası David’i ziyarete gittiğinde çocuklarını Beyrût’taki akrabalarına gönderdiğini onların iyi olduğunu söyler. Kâmilyâ kocasından gösteriş için Müslüman olmasını isterken Türkiye’de ki dönmeleri, İslamiyet’in doğuşu sırasında dedelerinin gösterdiği davranışları hatırlar. David ise dininden dönmenin mümkün olmadığını Yahudiliği terk etmenin onun ticaretini tehlikeye atmak olacağını anlatır.¹⁵⁸

Yasef Herârî ölmek üzere, Yasef Linyado ise ağır hasta olup kısa süre sonra ölürler. Ebu’l-‘Âfiye Müslüman olur. Murâd el-Fettâl ve Süleyman sırları ifşa eder. David ise gelecek gerçek Mesih’i beklediğini anlatırken görüş saati biter.¹⁵⁹

¹⁵⁶ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 132.

¹⁵⁷ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 132.

¹⁵⁸ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 137.

¹⁵⁹ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 143.

Kâmîlyâ eve döndüğünde Esterin evi terk etmekte olduğunu görür. Murâd'la beraber göç edeceklerdir. Ebu'l-‘Âfiye evine dönerken üzerindeki bakışları hissetse de başı diktir. Ebu'l-‘Âfiye'nin ailesi kurtuluşuna sevinir ama oğlunun Yahudi toplumundaki şöhret ve şereflerini sorgulaması üzerine şu cevabı verir:

“Allah huzurunda ahirette tek başımıza hesap vereceğiz. Kimse kimsenin günahını yüklenmeyecek. Hiçbir hamam da ne bir kadına ne bir erkeğe şefaata edebilecek! Hatta onun günahı da öbürlerine yüklenecek hem de kendi günahı eksilmemek şartıyla. İşte böylelikle ömrümü harcadığım bütün eski safsatalar bitmiş oldu.

Evlatlarım bir insanın cesaretle ölüme koşması ve kendini feda etmesi mümkündür. Bende neredeyse buna girişecektim. Fakat yakışan şey; gerçek kahramanlığı tanımaktır. Bu ise kişinin nefsinin geçmişin yanlışlarından çekip alabilmesiydi. Yani cesaret yeni tercih yapabilmektir. Yeni ise hep korkutucu ve tereddüde sevk edicidir. Müslüman olduğum için gerçek anlamda hür ve cesur oldum.”¹⁶⁰

Atık onun için ne Yahudilerin ne de ötekilerin ne diyeceği önem arz eder. Evini Yahudi mahallesinden Emevi mescidinin yakınına taşıyıp ilk saflarda namaz kılmak istediğini söyler.¹⁶¹

Berber Süleyman Yahudileri ihbar ederek evine döner. Süleyman işyerinde iken sözlü sataşmalara maruz kalsa da onun için önemli değildir. Karısına da kimseye kapıyı açmaması için tembihte bulunur.¹⁶²

Hizmetçi İbrâhim Ammar olayının suçluları da yakalanır. Peder Tomaso cinayetinde olduğu gibi faillere idam kararı çıkar. Hicri 1256 (Nisan 1840) Safer ayının dördünde Fransız konsolosu, Vali Şerif Paşa'ya şöyle bir yazı gönderir.

“Devletinize yirmi iki numaralı yazımızda bildirmiştik: Tutuklu bulunan Yahudiler için gizli çalışmalar var. Aldığımız son haberlere

¹⁶⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 148.

¹⁶¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 149.

¹⁶² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 150.

göre; Halepli İlyahu Nahmad ve Bitşoto adında iki Yahudi savcılardan birine büyük miktar rüşvet teklif etmişlerdir. İstekleri ise bu savcıların şu ana kadar yapılan soruşturmalarda ters beyanda bulunmasından ibaret olacak. Vaat ettikleri sadece birkaç bin riyal değil, kendisini koruma ve bütün zabıtları değiştirme tarzındadır.”¹⁶³

Konsolosun valiye gönderdiği bir başka mektupta ise Şerif Paşa’ya Yahudileri, 5000 Osmanlı altını karşılığında istediklerini ve şartlarının şu dört madde olduğunu belirtir.

1. İbranice bulunan Yahudi kitaplarının tercümesi, Yahudi milletinin hukukunun ihlali olacağından bu işin durdurulması.

2. Gerçek Yahudiler hakkındaki bu tercümeler ve Mûsâ Ebu’l-‘Âfiye’nin açıklamaları, gerekse idamlarla ilgili dosyalarda ki bilgilerin imha edilmesi

3. Mümkün olduğu takdirde, hizmetçinin öldürülmesi olayındaki sanıklardan öğretmen Rafel Fari’nin Vali aracılığı ile serbest bırakılması.

4. Yine durum elverişli iken verilen idam kararlarının mutlaka başka bir cezaya çevrilmesi.¹⁶⁴

Konsolos eline birkaç yüz altın ulaştırdıklarını, soruşturma sonuna kadar emanete alıp koruduğunu söyler. Şerif Paşa suçlular aleyhine karar verir. Yahudiler askeri mahkemenin kararı ne zaman uygulayacağını merak etmektedir. Fransız konsolosu hükmün infaz edilmek üzere Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa’ya sunulmasını teklif edince bazı sürprizler ortaya çıkar.¹⁶⁵

Peder Tomas’ın cinayeti beş on kişinin idamı meselesi değildir. Yahudiliğin izzeti ve etkinliği söz konusudur ve ipler Mehmet Ali Paşa’nın elindedir. Çünkü Mısır ve Suriye’nin hâkimiyeti ona aittir. Osmanlı ve Avrupa ile sorunları olan

¹⁶³ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 121-122.

¹⁶⁴ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 167.

¹⁶⁵ el-Kîlânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa’îri Şahyûn*, s. 167.

Mehmet Ali Paşanın bu sorunu çözebileceğine inanarak Siyonist örgütün Avrupa'daki ileri gelen temsilcileri olan iki Yahudi görevlendirilir.¹⁶⁶

Cremieux ve Moses Montefare parayı Mehmet Ali Paşaya teslim ederler. Mehmet Ali Paşa Yahudi tebaasını sevdiğini söyleyerek hapistekileri serbest bırakacağını söyler. Mehmet Ali Paşa'nın Şerif Paşaya hitaben yazdığı "Hapistekileri bağışladım" yazısı ile delegeler çıkar. Delegeler bu belgenin suç kabulü olduğu gerekçesi ile daha büyük para teklif ederek yanına girerler. Yahudi delegelerin istediği şekilde şu ferman yazılır:

"Şam valimiz Şerif Paşa'ya! Moses Montefare ve Cremieux'den oluşan Yahudi temsilcilerinin bize getirdiği teklif incelendi. Hz. Musa şeriatına bağlı Avrupalıların isteğini yansıtan bu tekliften anlaşılana şu: Hicri 1255 yılı, Zilhicce ayında Şam'da kaybolan Rahip Peder Tomaso ve hizmetçisi ve İbrâhim'in öldürülmesi olayında suçlanan ve şu an mahpus bulunan ya da kaçıp saklananların affı isteniyor.

Bu derece saygın ve kalabalık bir topluluğun böylesi bir talebini reddetmek uygun olmayacağından; hapislerin serbest bırakılmasını, kaçanların da, dönüp gelince takipten kaçınılmasını emrediyorum. Zaten bunca vatandaşı, meslek sahibi bunca insanı işinden etmek yersizdir. Buna ilaveten de, sizin de vazifeniz, bu kimseler karşı, nerede olursa olsunlar ters davranılmaması ve düşmanlık yapılmamasını sağlamaktır. Bırakın ne yaparlarsa kendilerine..."

Tasdik, Mühür: M. Ali¹⁶⁷

Bu garip fermanı okuduğunda nefesi kesilen Şerif Paşa bu emir ile Peder ve hizmetçisi değil adaletin liğme liğme doğrandığını düşünerek Mehmet Ali Paşa'nın emrini 5 Eylül 1840 günü askerlere iletir. David evine döner ama onu kötü bir sürpriz beklemektedir. Karısı Kâmilyâ onu terk eder. Bu olaydan sonra Hıristiyan ve Müslümanlardan da bir tepki oluşur. Günlük hayatlarındaki konuşmalarda bu

¹⁶⁶ el-Kılânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 170.

¹⁶⁷ el-Kılânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 175.

cinayete atıflar yapılarak üzülmeleri istenir ve bu olay insanların zihinlerine kazınır.¹⁶⁸

2.2. Romandaki Kişi ve Karakterler

Romanda tarihi bir olay anlatıldığından dolayı şahıslar gerçek hayatı yansıtmaktadır. Necîb el-Kîlânî, bu romanında birçok kişi ve karakterden söz etmektedir. Bu karakterleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.2.1. Peder Tomaso

Peder Tomaso aslen İtalyan olan Sardunyalı bir papazdır. Fakat Fransız tebaası olarak bilinir. Yaşı elliyi aşkın olup hala dinç ve canlı görünmektedir. Kırmızı yüzü ve parlak gözleriyle huzur ve güven saçan bir yapıya sahiptir.¹⁶⁹

Peder Tomaso otuz yıldır Şam'da yaşamakta olup ihtisası çiçek aşısıdır. Tüm dikkatini bu aşığı halka ulaştırmaya vermiştir. Bu yüzden halkın itimat ettiği bir şahsiyettir. Halk onun gelişinden neşe duyup haddinden fazla saygı göstermektedir. Çünkü çiçek ve benzeri hastalıklara karşı aşı, kırık çıkık, pansuman, dikiş atma gibi tedavilerle halka hizmet vermektedir. Çocuklar ise, korkuyla karışık sevgi ile onu izlemektedir.¹⁷⁰

Yahudiler de Hıristiyanlığa karşı geleneksel önyargılarına rağmen onu çok sevmektedir. Hatta meşhur Yahudi tüccarı David Herârî'nin en yakın dostudur. Buna rağmen Yahudilerin gizli oyununun kurbanı olmuştur. Peder Tomaso'nun zeki oluşu, Yahudilerin iştahını kabartmış, onu haince ve gaddarca öldürüp kanını çöreklerinde kullanmışlardır.¹⁷¹

Yahudilerin Hıristiyan bir din adamı olan Peder'i kurban etmeleri inançları ve Talmud'un emirleri doğrultusunda olmuştur. Daha sonradan sorguya alınan Yahudilerden birine neden müslüman biri yerine Hıristiyan birini öldürdükleri sorulduğunda cevabı şu olmuştur:

¹⁶⁸ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 177.

¹⁶⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 8.

¹⁷⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 8.

¹⁷¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 114.

“Müslümanların çoğu müslüman olmadan önce zaten Hıristiyandı”¹⁷²

Sonuç olarak Yahudiler, kendi zevkleri, bozulmuş itikadları ve dünya malı gibi gerekçeler için kendilerinden olmayan birini canice katletmişlerdir. O dönemin kurbanı da Peder Tomaso olmuştur.

2.2.2. David Herâri

Elli beş yaşında olan David Herâri Yahudi din adamları arasında ibadeti, akide sağlamlığı ve Yahudi ahlakı yönünden örnek bir şahsiyettir. Bunda Yahudi mabetlerini korumasının, tamir, boya ve badana işlerini yapmasının da büyük rolü olmuştur.¹⁷³

Zengin bir Yahudi tüccar olmasının en büyük sebebi yakında ne olacağını, hangi malda kıtlık sıkıntısı yaşanacağını sezebilmesidir. Piyasada ne kadar mal varsa almakta ve kıtlık başlayınca da azar azar karaborsada yüksek fiyatlarla satmaktadır. Kimsenin malı veya bilgisiyle üstesinden gelemediği problemleri hemen çözebilme yeteneğine sahiptir.¹⁷⁴

Siyasi hayatta ise üst düzey yöneticilerle, konsoloslarla, elçilerle sık sık görüşmektedir. İyi bir aile reisi olup ailesinin tüm fertlerinin dizginleri elinde tutmaktadır. Karısı Kâmîlyâ, çocukları ve hizmetçileri onun çizdiği hayat planının dışına çıkmamaktadır.¹⁷⁵

2.2.3. Kâmîlyâ

Otuz yaşında olan Kâmîlyâ David Herâri'nin eşidir. Romanda Kâmîlyâ, içinde bulunduğu çıkmazda disiplinli ve sıkıntılı bir hayat yaşamaktadır. Görenleri büyüleyen güzelliği ve yüreğe işleyen gözleriyle herkesin dikkatini ve ilgisini çeken genç kadının yüzündeki hüznü de herkes görmektedir.¹⁷⁶

¹⁷² el-Kîlânî, *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kıssati'l-İslâmiyye*, Dâru's-Şahve, Kahire, 2015, s. 54.

¹⁷³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 16.

¹⁷⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 16-17.

¹⁷⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 17.

¹⁷⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifa'îri Şahyûn*, s. 17.

Tek başına evden çıkması mümkün olmayan Kâmîlyâ, kocasının toplantılarında bütün dikkati kendisine çekmektedir. Aşırı alakadan rahatsız olmasına rağmen eşi tarafından kimseyle dans etmemesi ve uzun konuşmaması konularında sürekli uyarılmaktadır. Kâmîlyâ, David'den nefret etse de onun her dediğini yapmaktadır.¹⁷⁷

Evin hizmetçisi Murâd el-Fettâl'e ilgi duymakta ve fırsat buldukça hizmetçiyi kendisine çekmeye çalışmaktadır. Ancak Murâd el-Fettâl evin diğer hizmetçisi Ester'e âşıktır. Kâmîlyâ, bunun farkındadır fakat ondan da vazgeçmemekte kararlıdır. Kocasının yaşadığı olaylardan ve Murâd el-Fettâl'in onu terk etmesinden sonra çelişkili bir döneme girer ve romanın sonunda kocasını terk eder.¹⁷⁸

2.2.4. Murâd el-Fettâl

Ailenin genç erkek hizmetçisi olan Murâd el-Fettâl, David'in sır kâtibidir. Kâmîlyâ'nın dahi David'in hayatı hakkında bilmediği bütün ayrıntıları bilmektedir. Evin hizmetçisi Ester ile evlenmek istediği halde Kâmîlyâ ile gizlice beraber olmaktadır. Peder Tomaso cinayetini işleyen kişilerden biridir.¹⁷⁹

2.2.5. Ester

Murâd el-Fettâl gibi David Herâri için çalışan on dokuz yaşında genç bir hizmetçidir. Murâd'ın evlenmek istediği kişidir. Murâd'a olan ilgisi sebebiyle Kâmîlyâ'nın öfkesini üzerine çekmektedir.¹⁸⁰

Kâmîlyâ'nın, kızı evden kovmaya cesaret edememesinin iki önemli sebebi vardır: Birinci sebep Murâd'ın da onun peşinden gidip kendisini bırakacağını düşünmesidir. Diğer sebep ise Murâd'la olan ilişkisinin ortaya çıkmasından korkmasıdır.¹⁸¹

¹⁷⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 17.

¹⁷⁸ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 186.

¹⁷⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 18.

¹⁸⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 19.

¹⁸¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 19.

2.2.6. Berber Süleyman

Berber Süleyman son derece lafazan, tatlı nükteler yapan, sakal tıraşı ve tüyleri ütmede hep Avrupalı yöntemleri kullanan, sık sık dükkânını kapatıp çantasını omzuna vurduğu gibi bazı hastaları tedavi amacıyla kan almak için mahalleye dalan, hasta olsun ya da olmasın isteyen herkesten kan alan bir kişidir.¹⁸²

Yahudi olan Berber Süleyman, Peder Tomaso'dan nefret etmektedir. Çünkü Talmut'un emri gereği her Yahudi, Hıristiyanları düşman bilmek ve onlardan tiksilmek zorundadır. Hatta bu öğreti gereği diğer din mensuplarını hayvan ve vahşi yaratık olarak gördüklerini, onların malını ve kanını helal saydıklarını söylemektedir. Aslında düşmanlığının altında yatan sebep Peder Tomaso'nun sağlık konusundaki maharetidir. Çünkü Berber Süleyman berber olmasından çok kan almak ve ilaç tavsiye etmekle tanınmaktadır. Peder Tomaso tecrübesiyle bu işi yürütürken Süleyman ilkel yöntemler kullanmaktadır. Üstelik Peder Tomaso hiç ücret almadan yaptığı bu tedavilerle halkın güvenini kazanmakta; bu yüzden de Süleyman'ın kazanacağı paralara engel olmaktadır.¹⁸³

Berber Süleyman'ın zengin olma arzusu da vardır ve bunun için yapamayacağı şey yoktur. Kanlı çörek olayına o da dâhil olmuştur. Ancak gözaltına alındıktan sonra tek sorumlu kendisi görüldüğü için pişman olmuş gibi davranarak olayın her ayrıntısını itiraf etmiş ve o da hapisten kurtulmuştur.¹⁸⁴

2.2.7. İbrâhim

Peder Thomaso'nun hizmetinde çalışan İbrâhim, okuma yazma öğrenmek, onun kütüphanesindeki tüm kutsal kitapları ezberlemek, Arapça, İbranice, Latince ve Fransızca'yı konuşmak, tıp öğrenmek ve tıpkı peder gibi halka nasihat etmek isteyen ve bunları yapacak gücü kendisinde hissettiğini söyleyen bir kişidir.¹⁸⁵ Peder Tomaso'nun öldürülmesinden sonra telaşlanıp onu aramaya çıkmış ve aynı kişiler tarafından olayın peşine düştüğü için öldürülmüştür.

¹⁸² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 4.

¹⁸³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 32.

¹⁸⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 114.

¹⁸⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 9.

2.2.8. Hârûn ve İshâk Herârî

David Herârî'nin erkek kardeşleridir. İshâk Herârî de Tıpkı David gibi ticaretle uğraşmaktadır.¹⁸⁶

2.2.9. Haham Ebu'l-Âfiye ve Haham Mûsâ Selâniklî

Haham Ebu'l-Âfiye, Peder Thomaso'nun cinayet kararına ortak olup sonrada bu olaya şahit olmuştur. Yakalanıp hapse girdikten sonra vicdan muhasebesi nedeni ile dinleri araştırmış; nihayetinde İslam ile şereflenmiştir. Müslüman olduktan sonra adını Muhammed Efendi Ebu'l-Âfiye olarak değiştirmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Yahudi mahallesinden Emevî Mescidi'ne yakın bir yere taşınmayı düşünmüştür.¹⁸⁷

Haham Mûsâ Selâniklî ise Yahudi cemaatinin lider kadrosundandır. Din ve zenginlik bakımından seçkin kişilerden olup David'in de dostudur. Cinayet sırasında orada bulunmaktadır.

2.2.10. Yûsuf Herârî ve Yûsuf Linyâdû

Yahudi cemaatinin önde gelenlerindedir. Cinayetten haberdar olup orada bulunan kişiler arasındadırlar.¹⁸⁸

2.2.11. Eczacı Sântî

Şam'daki bir eczanede en yetkili eczacı olarak çalışan Sântî, Peder Tomaso ile çok sık görüşen biridir. Ondaki tıp kitapları alıp yararlanmaktadır. Onunla ilmi, dini ve siyasi konularda görüş alışverişi yapan arkadaşıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 37.

¹⁸⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 149.

¹⁸⁸ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 37.

¹⁸⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 10.

2.2.12. Dr. Misârî

Yabancı misyoner şeflerindedir. Peder Tomaso'nun kaybolmasının ardından ruhbanlardan oluşan bir heyet toplayıp araştırılması için girişimlerde bulunmaktadır. Bu olayın Fransız konsolosluğuna götürülmesini isteyen kişidir.¹⁹⁰

2.2.13. İshâk Bitşoto

Macaristan Yahudilerindedir. David Herârî ailesinin dostudur. Romanda Avusturya konsolosluğunda önemli bir görevi olup şeytan gibi bir insan olduğu söylenmektedir.¹⁹¹

2.2.14. Şerif Paşa

Şam valisidir ve soruşturmaya bizzat katılmıştır. Peder Tomaso'yu öldüren kişilerin tutuklanması ve gereken cezayı alması için uğraşmıştır.¹⁹²

2.2.15. Mehmet Ali Paşa

Kavalalı Mehmet Ali Paşa olarak bilinen, 1769 yılında doğan, küçük yaşta babasını kaybeden ve amcası tarafından büyütülmüş bir insandır. Amcası bir sebeple Osmanlı tarafından idam edilmiş ve bu olay Osmanlı'ya karşı kin duymasına sebep olmuştur.¹⁹³

Romanda, cinayete karışmış ve idam cezası almış kişilerin affedilmesi için Yahudi cemaatinin önde gelen liderlerinden rüşvet alarak katilleri serbest bırakmıştır.

¹⁹⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 67.

¹⁹¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 95.

¹⁹² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 175.

¹⁹³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 4. bs., Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 195.

2.2.16. Şeyh Darir

Romanda o dönemde Şam'daki Müslümanların imamıdır. Cinayetten sonra yazar, romanda Şam'ın durumunu anlatırken Şeyh Darir'i, bir hutbesinde Yahudilerin yaptığı olayları halka açıklarken ele almıştır.¹⁹⁴

2.2.17. Hâzık Bek ve Üstad Bûdîn

Hâzık Bek, Peder Tomaso cinayeti tahkikatını yürütmekle görevli olan kişidir. Üstad Bûdîn ise Fransız konsolosluğu mütercimidir.¹⁹⁵

2.2.18. Cremieux

Yahudilerin Avrupa'daki ileri gelen temsilcilerindendir. Cinayet sanıklarının kurtulması için Yahudi cemaatin adına Mehmet Ali Paşa'ya parayı ulaştıran kişidir.¹⁹⁶

2.2.19. Moses Montefare

Yahudilerin Avrupa'daki ileri gelen temsilcilerindendir. Cinayet sanıklarının kurtulması için Yahudi cemaati adına Mehmet Ali Paşa'ya parayı ulaştıran Cremieux ile görevlendirilen kişidir.¹⁹⁷

Özetle, David Herârî, Peder Tomaso'nun öldürülüşünü tertipleyen kişidir. Romanın sonunda soruşturmalar doğrultusunda David Herârî'nin Peder Tomaso'yu öldürdüğü anlaşılır ancak parası ve ileri gelen Yahudiler sayesinde hapisneden kurtulur.

2.3. Romanın Adı ve Yazılış Süreci

Romanın tam adı *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn olup Yahudi Mahallesi, Yahudi'nin Kanlı Çöreği* anlamına gelmektedir. Romandaki olayların

¹⁹⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 177.

¹⁹⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 113.

¹⁹⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 170.

¹⁹⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 170.

Şam'daki Yahudi Mahallesi'nde cereyan etmesi sebebiyle esere *Hârratu'l-Yehûd* ismi verilmiştir.

Purim-Ester bayramı adı verilen, Yahudilerin takviminde 12. ay olan Adar (Şubat-Mart) ayının on dördüncü ve on beşinci günü kutlanan, Pers Kralı Ahasuerus (m.ö. 486-465)'un veziri Haman'ın Yahudileri katletme planından, Yahudi esmer güzeli Ester ile Mordekay'ın (m.ö. 510) sayesinde kurtulmalarının şerefine düzenlenen bu bayramda¹⁹⁸ Yahudilerin kendilerinden olmayan birini öldürüp o kişinin kanıyla çörek yaptıkları iddia edilmektedir.

Romanda da Yahudilerin, Hıristiyan papaz Peder Tomaso'yu katletmeleri ve kanından çörek yapmaları anlatıldığından dolayı romana *Demun lifaîri Şahyûn* adı verilmiştir.

Roman, yaşanmış bir olaydan yola çıkılarak yazılmıştır. Necîb el-Kîlânî bu romanı nasıl yazmaya karar verdiğini *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye* adlı kitabında şu şekilde anlatmıştır:

“1970’li yılların başlarında yazın vakit geçirmek için Dubai’den Beyrût’a gitmiştim. Kahire’ye gitmem siyasi nedenlerden dolayı zor görünüyordu. Ve Beyrût’ta Dâru’l-Muhtâri’l-İslâmî’nin sahibi arkadaşım Hüseyin ‘Âşûr ile buluştum.

*Hüseyin, Mısır’da hapishanede kaldığım sürede tanıştığım arkadaşımdaydı. Hüseyin, bana Dâru’n-Nefâis’in sahibi olan Ahmed Râtib ‘Armûş’un, Yahudilerin kurban ettiği rahibin hikâyesini yazmamı istediğini bildirdi. Ayrıca bana olayla ilgili belgeleri ve evrakları vereceklerini söyledi. Ben de ondan belgeleri getirmesini ve onlara bakacağımı söyledim. Aynı yıl içerisinde hikâyeyi tamamladım ve basımı gerçekleşti.”*¹⁹⁹

¹⁹⁸ "Festivals and Feast", *The Jewish Encyclopedia*, Ed. Isidore Singer, Fun and Wagnalls Company, Vol. V, London, 1901, s.375.

¹⁹⁹ el-Kîlânî, *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye*, s. 52.

Necîb el-Kîlânî bu eseri, öncelikle Yahudilerin cehaletten dolayı doğrudan saptıklarını ve Talmud'daki emirlerin tahrif edildiğini göstermek ayrıca da Yahudilerin, fikir ve davranışlarını dine mâl ederek her türlü kötülüğü yaptıklarını ortaya çıkarmak için kaleme aldığını belirtmiştir.²⁰⁰

Belgelerle kanıtlı tarihi bir olayın anlatıldığı eserin, pek çok kez baskısı yapılmıştır. Bu da İslâm edebiyatındaki önemini gösterir niteliktedir. 1970 yılında ilk olarak Dâru'n-Nefâis'in bastığı roman *Demun lifaîri Şahyûn* adı altında yayınlanmıştır.²⁰¹

Necîb el-Kîlânî romanın birinci baskısından hemen sonra kıssayı sinemaya uyarlamayı düşünmüş ve kameraman arkadaşı Mahmûd Hasan, Mısırlı iş adamı Kemal el-Şazzâz'la görüşmeler yapmış fakat hiçbir ülkenin, filmi yayınlamaya izin vermediği gerekçesiyle projelerini durdurmak zorunda kalmışlardır.²⁰²

Dâru'n-Nefâis romanın ikinci baskısını yine 1970 yılında yapmış ve 1975 yılında üçüncü baskısını yayınlamıştır.²⁰³ Kahire'deki Dâru'l-Muhtârî'l-İslâmî de 2005 yılında *Hârratu'l-Yehûd* adı altında pek çok kez bu romanın baskısını yayınlamıştır.²⁰⁴ Daha sonra 2012 yılında ise Dâru's-Sahve gibi pek çok yayınevi kendi ilk baskılarını çıkarmıştır.²⁰⁵

1994 yılında Türk yazar Ali Nar, Necîb el-Kîlânî ile vefatından kısa bir süre önce görüşerek ondan, eserlerini Türkçe'ye çevireceğine dair izin almış ve *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı bu romanını “*Yahudinin Kanlı Çöreği Getto*” adıyla tercüme etmiştir.²⁰⁶ Tercüme bakıldığı zaman bazı ifadelerin tam olarak karşılığının verilmediği, tasvirlerin aynı şekilde yansıtılmadığı ve çeviride birçok tasarrufa gidildiği görülmüştür.

²⁰⁰ el-Kîlânî, *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye*, s. 53.

²⁰¹ el-Kîlânî, *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye*, s. 56; el- 'Ârinî, *el-İtticâhu'l-İslâmî fi A 'mâli Necib el-Kîlânî el-Kaşşâsiyye*, s. 346.

²⁰² el-Kîlânî, *Tecrubeti 'z-Zatiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye*, s. 56.

²⁰³ el-Kîlânî *Demun lifaîri Şahyûn*, 2. bs., Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1970; 3. bs., Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1975 .

²⁰⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd*, 20. bs., Dâru'l-Muhtârî'l-İslâmî, Kahire, 2005.

²⁰⁵ el-Kîlânî *Demun lifaîri Şahyûn*, Dâru's-Sahve, Suudi Arabistan, 2012.

²⁰⁶ el-Kîlânî, *Yahudinin Kanlı Çöreği Getto*, terc. Ali Nar, Elif Yay., İstanbul, ty.

2.4. Konusu ve Olay Örgüsü

Kitapta Yahudilerin belli bir güç verdiğine inandıkları çörek için insanları nasıl katlettikleri anlatılmaktadır. Yahudiler çöreğin yapımında Hıristiyan veya Müslüman gibi başka inanca mensup kişilerin kanını kullanmaktadırlar.

Roman yirmi iki bölümden oluşmuş ve yazar bölümlere başlık koymamıştır. Romanın başkahramanlarından biri olan David Yahudi'dir ve kendini genç karısı karşısında birçok konuda yetersiz görmektedir. David'in hedefi, güç vereceğine inandığı kanlı çörek için hazırlıklara başlamaktadır. Hedefindeki isim sevgili arkadaşı Hıristiyan papaz Peder Tomaso'dur.

Bir gün Peder Tomaso'yu Yahudi mahallesine çağırarak evine davet etmektedir. Eve girer girmez Hıristiyan olan Peder Tomaso'yu bir iple bağlayıp hedefine yavaş yavaş yaklaşmaktadır. Peder Tomaso'yu öldürmeden önce evde eğlence düzenleyerek, küçük büyük herkes bu cinayeti kutsal saydığı için dans etmektedir. Peder Tomaso, bu olup bitenlere anlam veremediği gibi sevgili dostunun neden bu şekilde yaptığını düşünürken, kendi kanından çörek yapılacağını öğrenmektedir.

Olay günü Berber Süleyman ile Murâd, Peder Tomaso'yu öldürüp parçalar ve Peder Tomaso'nun kanından çörek yapılır. Bütün bu olaylardan sonra Peder Tomaso'yu aramaya koyulurlar. Ne yazık ki Peder Tomaso uzun bir zaman bulunamaz. Belirli bir zaman geçtikten sonra Berber Süleyman ve Murâd olayı itiraf eder ve suçlular yakalanır. Ancak rüşvet karşılığında suçlu Yahudiler hapisneden kurtulur.

Roman, Şam'ın tanıtılması ile başlamış, Peder Tomaso'yu tasvir ederek devam etmiştir. Ayrıca yazar Yahudi bir tüccar olan David Herâri'nin kutsal çörek için hazırlık yaptığı esnada Şam'ın sosyal durumunu anlatmıştır. Berber Süleyman ile Peder Tomaso karakterlerinin karşılaştırmasını yapmış, Peder'in Yahudi Mahallesi'ne gelmesiyle öldürülmesini anlatmıştır.

Süleyman'ın yakalanışı ve sorguya çekilmesi hikâye edilirken Süleyman'ın itirafı ve David'in gözaltına alınması dile getirilmektedir. Cinayetin çözülme aşaması anlatılarak cinayete katılan Haham Mûsâ Ebu'l-Âfiye'nin hapisten Müslüman olarak eve dönmesi ve İslâm'ı Yahudilere anlatması okuyucuya sunulmuştur. Süleyman'ın eve dönüşü ve son olarak Mehmet Ali Paşa yönetiminin cinayet işleyen Yahudileri para karşılığında serbest bırakmasıyla romandaki olaylar son bulmuştur.

Romanda, anlatılan bu olay ve kişilerin gerçek olduğu ayrıca olayın belgelerle kanıtlandığı belirtilmiştir.²⁰⁷ Yahudilerin Hıristiyan bir papazı, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bir ülke olan Şam'da, dinlerinin ve Talmud'un verdiği emir doğrultusunda öldürmesi ayrıca rüşvet karşılığında katillerin salınmaması romanın, insanlarda dikkat uyandırmasına sebep olmuştur. Romanın gerçekliği, Talmud'dan yapılan alıntıların Talmud'daki emirlerle birebir uyuşmasıyla da ortaya çıkmaktadır.²⁰⁸ Ayrıca Peder Tomaso'nun ve hizmetçisi İbrahim Ammâr'ın katledilişi her ayrıntısıyla *el-Kenzu'l-Merşûd fî Kavâ'idî't-Talmûd* kitabında da anlatılmaktadır.²⁰⁹ Kitapta ayrıca rüşvet olarak kimin ne kadar aldığı, soruşturmada sorulan sorular ve cevaplar, yazılan fermanlar da belirtilerek gerçekliği kanıtlanmıştır.²¹⁰

2.5. Romanda Zaman ve Mekân

Romandaki olayların anlatılmasında en önemli unsurlar zaman ve mekândır. Bir romanda gerçek bir tarihi olay anlatıldığı zaman yazar, kendi düşüncelerini ve hayalini romana yansıtır ve olayları bu şekilde kurgulayarak okuyucuya sunar. Bundan dolayı tarihi roman edebiyatı, tarihçilerin ele aldığı konulardan ayrılrsa da tarihi verilerden de tamamen bağıni koparmaz.²¹¹

Hârratu'l-Yehûd adlı roman, yakın tarihi anlatan bir eser olup ele alınan olaylar çoğunlukla Şam'da Yahudi mahallesinde, buradaki Yahudilerin

²⁰⁷ el-Kilânî, *Tecrubeti'z-Zatiyye fi'l-Kıssati'l-İslâmiyye*, s. 51.

²⁰⁸ Bkz: Zafer el-İslâm Hân, *et-Talmûd Tarihuhu ve Te'âlîmuhu*, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 2002, s. 90.

²⁰⁹ August Rohling, *el-Kenzu'l-Merşûd fî Kavâ'idî't-Talmûd*, terc. Yusuf Nasrullah, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 1899, s. 89-203.

²¹⁰ Rohling, *el-Kenzu'l-Merşûd fî Kavâ'idî't-Talmûd*, s. 203-204.

²¹¹ Hâlid Seher Muhyi's-Sâ'idî, *el-Binâ'u'l-Fennî fî'r-Rivâyeti't-Ta'rihiyye*, Yüksek Lisans Tezi, Külliyyeti'l-Âdâb Cami'atu Bağdâd, Bağdat, 1989, s.126.

dükkânlarında ve Yahudi cemaatinin önde gelenlerinden olan David Herârî'nin evinde geçmektedir.

Romanda olayların geçtiği Dimeşk akıcı bir üslupla tasvir edilmiştir. Dimeşk'teki Yahudi mahallesinde birbirine yapışık iki katlı evlerin dikkat çektiği ve kapılarının insanların başını eğmeden geçemediği kadar küçük ve kısa görüldüğü belirtilmiştir. Kapılardan geçildiğinde kıvrılan dar koridorlara çıkıldığı ve koridorların sonunda koyunların, kuşların, tavşanların ve birçok bitkinin yer aldığı anlatılmaktadır.²¹² Ayrıca burada Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların iç içe yaşadığı minare, kilise ve havraların mahallelerde bir arada yer aldığı da romanda tasvir edilmektedir.²¹³

Peder Tomaso'nun cinayetinin işlendiği yer olan David Herârî'nin evinin yeni bir bina olduğu, zenginlik, gösteriş ve zarafeti yansıttığı, perdelerinin bembeyaz renkte ve ipek olduğu söylenmektedir.²¹⁴

Romanda geçen bir başka mekân ise Peder Tomaso'nun küçük manastırındır. Manastırda bir de ilahiyat, tıp, tarih ve lisanla ilgili kitaplar bulunan küçük kütüphane vardır.²¹⁵

Bir roman zaman açısından ele alındığında iki durum söz konusu olur. İlki romanın yazıldığı zaman, ikincisi ise romanda anlatılan zamandır. el-Kîlânî, 1970 yılında kaleme aldığı romanda cereyan eden olayların, 1840 yılının ilk aylarında başladığını ve yine aynı senenin sonlarına doğru sona eriğini belirtmiştir.²¹⁶ Bu açıdan romandaki zaman çok geniş değildir. Daha sonra ise belli bir tarih verilmeyip Fısıh Bayramı'nın yaklaştığı bundan dolayı da Yahudilerin, kutsal çörekten çokça bahsettikleri anlatılmıştır.

Peder Tomaso'nun manastırı ele alınırken kış mevsiminde ve Şubat ayının başlarında bir ikinci vaktinde olduğu söylenmiştir. 4 Zilhicce 1255 (8 Şubat 1840)

²¹² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 3.

²¹³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 143.

²¹⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 5.

²¹⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 9.

²¹⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 3.

Cuma günü Peder Tomaso ve hizmetçisi İbrahim Ammar'ın ortadan kaybolduğu anlaşılmıştır.²¹⁷ Daha sonra Peder Tomaso cinayetinin David'in evinde gerçekleştiği anlatılmıştır. Bu olayın akabinde aylarca süren sorgular başlamıştır.

Berber Süleyman, sorgusunda Peder Tomaso'nun öldürülüşünü anlatırken akşam namazından on beş dakika kadar sonra Peder Tomaso'yu bağladıklarını söylemiştir. Daha sonra David Herârî sorgulanmış ve sorgudan iki gün sonra Berber Süleyman yeniden sorguya alınmıştır. Bu sorgusunda ise Zilhicce'nin dördü Çarşamba günü akşam namazından yarım saat sonra Peder Tomaso'nun yapıştırmakla sorumlu olduğu kermes ilanlarını aldığını, kimsenin cinayetten şüphelenmemesi için Perşembe günü şafak vaktinde kimseye görünmeden Yahudi mahallesindeki dükkânlara astığını söylemiştir. Ayrıca cinayetin yatsı vakti bittiği ve kanın temizlenmesinin yirmi dakika ya da yarım saat sürdüğü belirtilmiştir.

Haham Ebu'l-Âfiye'nin, tutuklanmasından ve pişman olup Müslüman olmasından sonra dönemin yüksek makamında olan Şerif Paşa'ya 7 Muharrem 1256 (11 Mart 1840) Salı günü bir mektup yazdığı da anlatılmaktadır.²¹⁸ Hicri 1256 (Nisan 1840) Sefer ayının dördünde Fransız Konsolosu, Vali Şerif Paşa'ya Peder Tomaso'nun cinayetinden sorumlu olan Yahudilerin ödenecek para karşılığında serbest bırakılmasını istediği bir yazı göndermiştir. Romanın sonunda tutuklanan bütün Yahudilerin miladi 5 Eylül 1840 (8 Recep 1256) tarihinde serbest bırakıldığı belirtilmiştir.

2.6. Romanda Kullanılan Dil ve Üslup

Üslup büyük oranda dilin ürünüdür. Dili şekillendiren unsurlar arasında ise yazarın mizacı, dünya görüşü ve düşünceleri önemli rol oynar. Bundan dolayı yazar, romanını herkesin anlayabileceği basit bir dille yazmıştır. Dilindeki basitlik onu basit bir sanatçı yapmamış hatta diline bir canlılık getirmiştir. Özellikle kişi ve mekân tasvirlerinde canlılığı yakalamıştır. Yazar aynı zamanda cümleleri kısa tutup bazen de devrik cümlelere yer vererek konuşma havasını yakalamaya çalışmıştır.

²¹⁷ Rohling, *el-Kenzu 'l-Merşûd fî Kavâ 'idi 't-Talmûd*, s. 89.

²¹⁸ el-Kilânî, *Hârratu 'l-Yehûd Demun lifatîri Şahyûn*, s. 161.

Yazar anlatım sanatlarını iyi kullanan usta bir kalem olup kuvvetli bir üsluba sahiptir. Okuyucunun zevkle takip edeceği bir yöntem de kullanmaktadır. Özgünlük, açıklık, duruluk ve sadelik gibi üslup özelliklerinin romandaki yansıması şöyledir:

Özgünlük: Necîb el-Kîlânî eserlerinde kullandığı anlatım ve metotta özgün bir yazardır. Bu romanı da ele aldığı konu, üslup ve dil özellikleri bakımından özgünlüğünü korumuştur.

Açıklık: Necîb el-Kîlânî her eserinde olduğu gibi bu eserinde de anlatmak istediği konuları halkın her kesimine duyurmaya çalıştığından dolayı kolayca anlaşılabilir bir dil kullanmıştır. Bu yüzden romandaki üslup açıklık özelliğini en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Duruluk: Romanda yeri geldiği zaman okuyucuyu bunaltmayan sade bir dil kullanılmaya çalışılmış, ulaştırılmak istenen konu kısa ve öz cümlelerle anlatılmıştır.

Akılcılık: Romanda gereksiz uzun cümlelere yer verilmesinden dolayı akıcı olmadığı görülmüştür.

Sadelik: Necîb el-Kîlânî, romanında edebî sanatları kullanmaktan kaçınmamış, gerektiği yerde ise bu sanatlara yer vermeyerek okuyucuyu sıkmadan anlatmak istediği fikirleri vermiştir.

2.7. Romanın Anlatım Tekniği

Romandaki düşünceler ifade edilirken yazarlar, birtakım anlatım tekniklerinden yararlanmaktadır. Necîb el-Kîlânî de *Hârratu 'l-Yehûd Demun Lifaîri Şahyûn* adlı romanında birçok teknik kullanmış böylelikle de romanın anlatımını zenginleştirmekle birlikte okuyucunun dikkatini çekmeyi amaçlamıştır.

2.7.1. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği, roman türünde en çok kullanılan tekniklerden biri olup olayları okuyucuya iyi bir şekilde yansıtmının en iyi ve pratik yoludur. Tasvir, en

kısa tanımla eşyayı görülür hale koyma sanatıdır.²¹⁹ Romanda gerek kişilerin gerekse olayların geçtiği çevrenin tasviri yapılmıştır. Tasvir tekniğine örnek olarak şu paragrafları vermek mümkündür:

"وَأَيْسَ فِي دِمَشَقَ كُلِّهَا مَنْ لَا يَعْرِفُ تِلْكَ الْحَارَّةَ الشَّهِيرَةَ الْمُمَيَّزَةَ، حَارَّةَ الْيَهُودِ، فَإِذَا سِرْتَ فِي هَذِهِ الْحَارَّةِ وَقَعْتَ عَيْنَكَ عَلَى رِجَالِ الْيَهُودِ وَنِسَائِهِمْ وَأَطْفَالِهِمْ، وَعَلَى بُيُوتِهِمُ الْمُتَلَاصِقَةَ الْمُزْدَوِجَةَ، الْأَبْوَابُ تَبْدُو صَغِيرَةً قَلِيلَةَ الْإِرْتِفَاعِ، لَا يَكَادُ الْمَرءُ يَدْخُلُهَا إِلَّا مُنْحَنِيًّا، وَلَا تَتَّسِعُ لِأَكْثَرِ مِنْ وَاحِدٍ، وَكَأَنَّهَا أَبْوَابُ الدَّهَالِيزِ الْعَامِضَةِ، وَالْبَابُ يَفُودُكَ إِلَى مَمَرٍ مُلْتَوٍ كَأَلْفَيْ، يُفْضَى إِلَى بَاحَةِ وَاسِعَةٍ تَنْتَشِرُ فِيهَا الْأَعْنَامُ وَالطَّيُورُ وَالْأَرَانِبُ وَبَعْضُ الْحَشَائِشِ وَقَدْ بَجِدُ أَشْجَارًا مُثْمِرَةً كَالْتَيْنِ وَالْعِنَبِ"²²⁰

“Dimeşk’te, bu meşhur ve seçkin Yahudi mahallesini bilmeyen kişi yoktur. Bu mahallede dolaşırken, gözlerin sık sık Yahudi çocuklarına kadın ve erkeklerine ilişir. Birbirine yapışık iki katlı evler dikkat çekmekte ve kapıları insanların başını eğmeden geçemediği kadar küçük ve kısa görünmektedir. Kapalı bir dehliz kapısı gibi birden çok insanın da bu kapılardan geçemediği aşikârdır.

Kapılardan geçildiğinde yılanvâri kıvrılan dar koridorlara çıkılmaktadır. Koridorların sonunda koyunların, kuşların, tavşanların ve birçok bitkinin doldurduğu alan yer almaktadır. Ayrıca incir, üzüm gibi meyve veren ağaçlar da bulunmaktadır.”

Burada Yahudi Mahallesi, yalnızca Yahudilerin yaşadığı ve dar sokakların olduğu bir yer olarak vasedilmiştir. Yahudilerin dünyada yaşadığı yerlere bakıldığında Dimeşk’te olduğu gibi aynı tip mekânlarda ve bir arada yaşadıkları

²¹⁹ Mustafa Nihat Özön, *Yazmak Sanatı ve Kompozisyona Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 113.

²²⁰ el-Kilânî, *Hârratu’l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 3.

görülmektedir. Mahalledeki dükkân ve çarşılar da onlara aittir. Bu mekânlar genellikle Yahudi Mahallesi veya Getto olarak isimlendirilmiştir.²²¹

Şam'ın mecâzi anlatımla yapılan diğer bir tasviri eserde şöyle geçmektedir:

"دِمَشْقُ الْمَدِينَةُ تَبْدُو كَالْأَزْمَلَةِ التَّعْسَةِ، تُحَاصِرُهَا الْعُيُونُ، وَتُلَاحِظُهَا الشَّائِعَاتُ بَعْدَ أَنْ مَاتَ

عَنْهَا زَوْجُهَا، وَدِمَشْقُ يَجْلِسُ كَأَيِّ حَزِينَةٍ يَجْتَرُّ الْأَلَامَ، وَيَكْضَهُهَا الْمَلَأُ، وَيُؤْرِقُهَا الضِّيَاعُ وَالْفِرَاعُ"²²²

“Şam perişan (sefil) olmuş dul kadın gibi görünüyor. Eşi öldükten sonra bütün aç gözler ona çevrilmiş, onu izliyor. Sıkıntıları sürekli içinde taşıyan Dimeşk moralsiz ve üzgün. Can sıkıntılarında bıkmış. Kayıpları ve boşluk onu uyutmuyor.”

Bir başka bölümde ise Peder Tomaso'nun kişisel tasviri şu şekilde yapılmıştır:

"وَهُوَ قِسِّيسٌ مِنْ سَرْدِينِيَا، إِيطَالِي الْأَصْلِ، لَكِنَّهُ يَتَمَتَّعُ بِالْجُنُسِيَّةِ الْفَرَنْسِيَّةِ وَلَقَدْ نَحَطِي آندَاكَ

الْحَامِسَةَ الْخَامِسِينَ مِنْ عُمُرِهِ، وَمَعَ ذَلِكَ فَإِنَّ وَجْهَهُ الْأَشْفَرُ يَفِيضُ بِأَحْيَوِيَّةٍ وَالنَّشَاطِ، وَعَيْنَيْهِ الصَّافِيَتَيْنِ

تَنْسَكِبُ مِنْهُمَا الطَّيْبَةَ الرِّضَ وَالْيَقِينَ، وَلِحِيَّتُهُ الشَّقْرَاءُ الَّتِي تَنَاطَرَتْ فِيهَا الشَّعِيرَاتُ الْبَيْضَاءُ تَفْطُرُ سَمَاحَةً

وَأَمْنَا وَثِقَةً"²²³

“Bu kişi (Peder Tomaso) Sardunyalı bir papazdır. Aslen İtalyan'dır. Ama Fransız tebaası olarak bilinir. Yaşı elli beşi çoktan aşmış olmasına rağmen hala dinç ve canlı görünmektedir. Kırmızı suratından adeta hayat fişkirır. Parlak gözlerinden huzur ve güven saçılır. Kırmızı sakalında yeni beliren ak tellerden sanki damla damla güvenlik, doğruluk ve efendilik akmaktadır.”

²²¹ Muhammed Mutevellî eş-Şa' ravî, *Tefsîru 'ş-Şa' ravî*, Maṭâbî' Aḥbâru'l-Yevm, 1997, 10/6162

²²² el-Kilânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 65.

²²³ el-Kilânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 8.

Kitapta ustaca bir şekilde yapılan bir diğer kişisel tasvir David Herârî'nin eşi Kâmîlyâ'nın tasviridir. Şu şekilde geçmektedir:

"كَانَتْ كَامِليًا تَلْبِسُ ثُوبًا شَفَافًا يَبْرُزُ مَفَاتِنَ جَسَدِهَا، وَفِي يَدِهَا شَمْعَةٌ يَتَحَرَّكُ هُبَّهَا الْمُرْتَجِفُ
فَيَرْسِمُ عَلَى الْحَيْطَانِ ظِلَالًا تَبْدُو كَالْأَشْبَاحِ الْحُرَافِيَّةِ، وَأَخَذَتْ كَامِليًا تَنْظُرُ يَمَنَةً وَيُسْرَةً، وَتَنْتَقِلُ فِي قَلْقٍ
مِنْ مَكَانٍ إِلَى مَكَانٍ، وَأَخِيرًا وَضَعَتْ الشَّمْعَةَ عَلَى رَفِّ صَغِيرٍ فِي رُكْنٍ مِنْ أَرْكَانِ الْحِجْرَةِ، الْإِنْتِظَارُ يَرُهَقُ
أَعْصَابَهَا، وَيَكَادُ يَخْطُمُهَا... 224"

"Kâmîlyâ vücudunun hatlarını belli eden, şeffaf bir elbise giymişti. Elinde de alevi, duvara efsanevî hayaletler çizen bir mum taşıyordu. Kâmîlyâ sağını solunu gözlemlemeye başlamıştı. Bir yerden bir yere endişe içinde gidip geliyordu. Nihayet elindeki mumu odanın bir köşesinde bulunan küçük rafın üzerine koydu. Beklemek sinirlerini bozuyor, neredeyse her şeyi kırıp dökmek istiyordu..."

2.7.2. Diyalog Tekniği

Bir romanda olayı diyaloglarla anlatma sıkça rastlanan ve olayları okuyucuya en doğal şekilde yansıtan anlatım tekniğidir. Yazarın aradan çekilerek okuru, metin içindeki kişilerin konuşmalarıyla karşı karşıya bırakmasıdır.²²⁵

Necîb el-Kîlânî de *Hârratu'l-Yehûd* adlı romanında pek çok diyaloga yer vererek olayları okuyucunun zihnine daha iyi ve gerçekçi bir şekilde yansıtmayı başarmıştır. Romanın üçte birini oluşturan diyaloglara örnek olarak şunlar verilebilir:

"قَالَ لَهُ (الْأَبُ ثُومًا) سَأَنْتِي دَاتَ مَسَاءٍ:

²²⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 25.

²²⁵ Ahmet Mocan, "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer, 2012, s. 1835.

- لِمَاذَا لَمْ تَنْزَوِّجْ؟

إِبْتَسَمَ الْأَبُ ثُومًا وَقَالَ:

- مَنْ قَالَ ذَلِكَ؟ لَقَدْ نَزَّوَجْتُ²²⁶

“*Sântî bir gece Peder Tomaso 'ya şöyle dedi:*

- *Neden evlenmediniz?*

Peder Tomaso gülümsedi ve şöyle dedi:

- *Kim diyor evlenmediğimi? Evlendim.*

Bir başka bölümde Peder Tomaso'nun öldürülüşünden sonra şu konuşmalar geçmiştir:

"- مَيِّ تَمُوتُ الْجَرِيْمَةُ

- وَقْتُ الْعِشَاءِ

- كَمْ اسْتَعْفَقَ تَصْفِيَّةُ الدَّمِ؟

رَدَّ سُلَيْمَانُ:

- حَوَالِي ثُلُثِ السَّاعَةِ أَوْ نِصْفِهَا²²⁷

“- *Cinayet ne zaman bitti?*

- *Yatsı vakti.*

²²⁶ el-Kilânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 10-11.

²²⁷ el-Kilânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 112.

- Kanın temizlenmesi ne kadar vakit aldı?

Süleyman şöyle cevap verdi:

- Yaklaşık yirmi dakika veya yarım saat kadar.”

2.7.3. İç Monolog Tekniği

Romanda kullanılan anlatım tekniklerinden biri de iç monolog tekniğidir. Kahramanın karşısında sanki biri varmış gibi kendi kendine, sessiz bir biçimde tek taraflı olarak konuşmasıdır²²⁸ Necîb el-Kîlânî, bu tekniği kullanarak romanda geçen kişilerin düşüncelerini okuyucuya kendi yorumunu katmadan yansıtmış ve yorumu okuyucuya bırakmıştır. Buna örnek olarak şu bölüm verilebilir:

"شَرَدَ مُرَادٌ إِلَى بَعِيدٍ، إِنَّهُ يُحِبُّهَا وَيَكْرَهُهَا، يَخَافُ مِنْهَا يَأْنِسُ إِلَى جَوَارِهَا، أَي تَنَاقَضَ يَرْزَحُ مُرَادٌ تَحْتَهُ؟ أَنَا مُجَرَّدُ حَادِمٍ قَدْ تَرَكَنِي غَدًا بَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَدُسُّ لِي السُّمَّ وَتَقْضِ عَلَيَّ فِي أَيِّ وَقْتٍ تَشَاءُ، لَا أَدْرِي مَاذَا أَفْعَلُ. وَمَعَ ذَلِكَ فَأَنَا أَسِيرُ فِي الطَّرِيقِ... لَا أَدْرِي أَيْنَ تَقُودُنِي قَدَمَاي" ²²⁹

“Murâd uzaklara daldı ve Kâmilyâ’yı hem sevdiğini hem de nefret ettiğini, onunla mutlu olduğunu ama aynı zamanda korktuğunu düşündü. Bu tezatlar Murâd’ı eziyordu. “Ben bir hizmetçiyim. Yarın beni tekmeleyip kapının önüne koyabilir. Hatta istediği an zehirleyip beni öldürebilir. Ne yapacağımı bilmiyorum ama yolda gidiyorum. Ayaklarım beni nereye götürüyor?”

Burada Murâd, içinde bulunduğu vaziyetten hoşnut olmayarak kendi kendine çözüm ararcasına düşünmekte ve kendini sorgulamaktadır.

²²⁸ İsmail Çeşitli, *Metin Tahliline Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*, 4. bs., Akçağ yay., Ankara, 2014, s. 128.

²²⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 59.

2.7.4. Şuur Akışı Tekniği

Şuur akışı tekniği kısaca romandaki kişilerin düşüncelerini okura doğrudan doğruya seyrettiren bir tekniktir.²³⁰ Bu tekniğe ayrıca bilinç akımı da denmektedir. Bilinç akımı, normal konuşma dilinden farklı olarak bilinçle bilinçaltının sınırındaki düşüncenin yazıya aktarılmasından oluşan bir dildir.²³¹ Necîb el-Kîlânî az da olsa bu tekniği romanında şöyle kullanmıştır:

" أَفْسَمْتُ بَيْنَهَا بَيْنَ نَفْسِهَا أَنْ تُدْمِرَهُ تَسْحَقَهُ تَقْضِي عَلَيْهِ قَضَاءَ مِرْمَا إِذَا أَخْلِفُ وَعْدَهُ وَلَمْ

يُخَضِّر...اللَحْظَاتِ الْقَصَارِ تَبْدُو كَدَهْرٍ طَوِيلٍ...وَهِيَ تُرِيدُ أَنْ تَفْعَلَ شَيْئًا كَيْ يَبْدُ سَامَهَا وَضِيْقَهَا

وَهَدِيٌّ مِنْ خَفَقَاتِ قَلْبِهَا"²³²

*"Kendi kendine, yakıp yıkmaya yemin edecek; çiğneyecek, ezecek herifi neredeyse... Bir gelmesin, sözünde durmasın da görsün; onu unutamayacağı cezaya çarptıracak... Çünkü bu kısa an, çağlar boyu uzundu ona... O yüzden, ümitsizliğini önleyecek, kalbinin sıkıntısını dağıtacak bir şey istiyor"*²³³

Bu örneğe göre de romandaki kişi, aklından geçen düşüncelerini açıkça okura yansıtmaktadır.

2.7.5. Geri Dönüş Tekniği

Bir roman, geçmiş tarihi anlatsa da olaylar şimdiki zaman diliyle kaleme alınmakta ve bazen de gereken durumda romandaki kahramanların yaşadığı zamanın mazisine geri dönülmektedir. Bu tekniğe ise geri dönüş tekniği denmektedir.²³⁴

²³⁰ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 67.

²³¹ Gürsel Ayaç, *Romancı Yönüyle Heinrich Böll*, DTCF Yay., Ankara, 1975, s. 237.

²³² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifañiri Şahyûn*, s. 25.

²³³ el-Kîlânî, *Yahudinin Kanlı Çöreği Getto*, terc. Ali Nar, s. 25.

²³⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1989, s. 84.

Hârratu'l-Yehûd romanında tarihî bir olay anlatıldığından dolayı Necîb el-Kîlânî sık sık geriye dönüş tekniğini kullanmıştır. Yahudi liderlerinden biri olan Ebu'l-Âfiye'nin, Peder Tomaso'yu öldürmelerinden dolayı vicdan muhasebesi yapması bu teknikle şu şekilde anlatılmıştır:

"أَبُو الْعَافِيَةِ يَذْكُرُ تَفَاصِيلَ ذَلِكَ كُلَّهُ.. يَذْكُرُ اجْتِمَاعَهُ مَعَ الْعَنْتَابِيِّ، وَلِقَاءَاتَهُ الْمُتَكَرِّرَةَ مَعَ آلِ هَرَارِي، وَرَسَمَ الْخُطَّةَ الْجَرِّ الْقَسِيسِ ثُمَّا إِلَى حَنْفِهِ، الْحَادِثُ يَدُورُ فِي ذِهْنِ الْحَاخَامِ أَبُو الْعَافِيَةِ كَشْرِيطِ طَوِيلٍ مُرْتَبِطِ الْمَشَاهِدِ، وَيَتَسَاءَلُ أَبُو الْعَافِيَةِ لِمَ كُلُّ ذَلِكَ؟"

"Ebu'l-Âfiye bütün bu olanları ayrıntılarıyla düşünüyor, 'Antabi ile konuşulanları bir bir hatırlıyordu. Herârî'nin ailesiyle, defalarca yaptığı toplantıları da hatırlıyordu. O toplantılarda papazın, nasıl yakalanıp bağlanacağını da kurmuşlardı. Bütün bunlar ve konuşulanlar, Ebu'l-Âfiye'nin zihninden muntazam bir film şeridi gibi geçiyordu ve o soruyordu kendi kendine; "Niçindi bütün bunlar?"

2.7.6. Montaj Tekniği

Montaj tekniği, bir romancının, esas mahiyeti itibariyle bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, kalıp halinde eserinin terkinde belirli bir amaçla kullanmasına denmektedir.²³⁵ Bu tekniğin asıl hedefi esere derinlik, çağrışım zenginliği ve üslup çeşitliliği kazandırmaktır.²³⁶ Necîb el-Kîlânî de romanda Yahudileri ele alırken Talmut'tan pek çok alıntı yapmıştır. Buna örnek olarak:

"إِنَّ التَّلْمُودَ يَصْرُحُ لِلْإِنْسَانِ الْيَهُودِيَّ بِأَنَّ يُسَلِّمَ نَفْسَهُ لِلشَّهَوَاتِ إِذَا لَمْ يُمْكِنَهُ أَنْ يُقَاوِمَهَا، وَلَكِنَّهُ يَلْزَمُ أَنْ يَفْعَلَ ذَلِكَ سِرًّا لِعَدَمِ الضَّرَرِ بِالِدِّيَانَةِ، وَلَقَدْ ذَكَرَ فِي التَّلْمُودِ عَنْ كَثِيرٍ مِنَ الْحَاخَامَاتِ مِثْلَ

²³⁵ Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, s. 84.

²³⁶ Çeşitli, *Metin Tahliline Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*, s. 135.

الرَّبِّي وَخَمَانٍ أَنَّهُمْ كَانُوا يُنَادُونَ فِي الْمُدُنِ الَّتِي يَدْخُلُونَهَا عَمَّا إِذَا كَانَ يُوجَدُ فِيهَا امْرَأَةٌ تُرِيدُ أَنْ تُسَلِّمَ
نَفْسَهَا لَهُمْ عِدَّةَ أَيَّامٍ²³⁷

“Talmut der ki, bir Yahudi şehvetine hâkim olamadığı takdirde ona teslim olmalıdır. Ama bunu dinine zarar vermeyecek tarzda, çok gizli yapmalıdır. Nitekim Talmut'ta Banker Rabi ve Nahman gibi birçok haham ismi de örnek verilir. Onlar bir şehre gidince orada kendilerine birkaç günlüğüne teslim olacak kadınlara ilan çıkarırlardı.”

2.8. Romanda Kullanılan Edebî Sanatlardan Örnekler

2.8.1. Teşbih

Teşbih, “شَبَّهَ” fiilinin mastarı olup “bir şeyi, başka bir şeye benzetmek anlamındadır.”²³⁸ Belli bir amaç doğrultusunda iki varlığın veya olgunun, aralarındaki özelliklerle bağlantı kurularak birbirine benzetilmesi sanatına teşbih denmektedir.²³⁹ Buna bağlı olarak teşbih sanatı, cümlede şu dört unsura ayrılmakta ve bu dört unsurun cümlede bulunup bulunmamasına göre alt başlıklara ayrılmaktadır:²⁴⁰

1. الْمُشَبَّه (Benzeyen)
2. الْمُشَبَّه بِهِ (Kendisine benzetilen)
3. وَجْهُ التَّشْبِيهِ (Benzetme yönü)
4. أَدَاةُ التَّشْبِيهِ (Benzetme edatı)

²³⁷ el-Kilânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, s. 28.

²³⁸ Ebû Ali el-Hasen b. Raşîk el-Ezdi el-Mesîlî el-Kayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini 'ş-Şi'r ve Âdâbih*, thk.. Muhammed Karkazân, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1988, I/488; Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrût, ty., XIII/503.

²³⁹ el-Kayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini 'ş-Şi'r ve Âdâbih*, I/120.

²⁴⁰ Abdurrahman Hasan Hâbenneke el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabîyye Esâsuhâ ve 'Ulumuhâ ve Funûnuhâ*, 3. bs., Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2010, II/162.

Romanda geçen bazı teşbih örnekleri şunlardır:

"كُنْتُ أَرَاكُمْ يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ كَالذِّئَابِ الْجَائِعَةِ وَقَدْ انْقَضَتْ عَلَى الْفَرِيسَةِ"²⁴¹

"Ben sizi görüyordum Ey aç gözlü kurt gibi avına saldıran Yahudi güruhu!"

Burada Yahudi güruhu anlamına gelen مَعْشَرَ الْيَهُودِ kelimesi muşebbeh, kurt anlamındaki الذِّئَابِ muşebbeh bihi, كِ teşbih edatıdır. Vechu'ş-şebeh cümlede zikredilmemiştir. Teşbih sanatındaki öğelerden vechu'ş-şebeh cümlede bulunmadığından dolayı burada mucmel teşbih vardır.

"وَلِيَأْتِ إِلَى الدُّنْيَا أَطْفَالٌ كَالرُّهُورِ"²⁴²

"Dünyaya çiçek gibi çocuklar gelsin!"

Necîb el-Kîlânî bu cümlede ise çocukları çiçeğe benzetmektedir. Buna göre burada أَطْفَالٌ kelimesi muşebbeh, كِ teşbih edatı, الرُّهُورِ ise muşebbeh bih'tir. Teşbih edatı yer aldığından dolayı mursal teşbih, benzetme yönü zikredilmediği için de mucmel teşbihe örnektir.

2.8.2. Murâ'âtu'n-Nazîr

Bedî ilmindeki edebî sanatlardan biri olan murâ'âtu'n-naẓîr, bir cümle veya beyitte mana bakımından birbirine uygun kelimelerin bir arada kullanılmasıdır.²⁴³ Tenâsub, telfîk, mu'âhât gibi adlarla da bilinmektedir.²⁴⁴ Romandan buna örnek olarak şu cümleler verilebilir:

²⁴¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭiri Şahyûn*, s. 128.

²⁴² el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭiri Şahyûn*, s. 12.

²⁴³ Ebû Ya'kûb Sirâcuddîn Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, thk. Naîm Zerzûr, 2. bs., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1982, s. 200.

²⁴⁴ Ahmed Maṭlûb, *Mu'cemu Muştalâhâti'l-Belâğa ve Taṭavvurihâ*, 2. bs., Mektebetu Lübnân, Beyrût, 2008, s. 614.

"تَكْتَسِحُ الْمُدُنَ وَالْقُرَى وَتَخْلِفُ وَرَاءَهَا الْكَثِيرَ مِنَ السِّقَاءِ وَالْأَحْزَانِ وَالْعَاهَاتِ"²⁴⁵

“Peşinde âh u vâh, çile ve perişanlık bırakıyor, şehirler ve köyler yağmalanıyordu.”

Burada Necîb el-Kîlânî benzer manayı içeren “âh u vâh, çile, perişanlık” kelimelerini tercih ederek murâ’âtu’n-naẓîr sanatını kullanmıştır.

"رَبَّتْ ثُومًا عَلَى رَأْسِهِ فِي حَنَانٍ صَادِقٍ"²⁴⁶

“Tom, adamın başını dostluk ve şefkat ile okşadı.”

Burada da “dostluk ve şefkat” kelimeleri arasında mana açısından uyum olması hasebiyle murâ’âtu’n-naẓîr sanatı vardır.

2.8.3. Tıbağ

Hakikat olsun mecaz olsun iki zıt manayı bir arada zikretmeye denmektedir.²⁴⁷ Kaynaklarda tezat, tatbîk, mutâbağa ve mukâseme gibi çeşitli şekilde de isimlendirilmektedir.²⁴⁸ Necîb el-Kîlânî’nin, romanda sıkça kullandığı bu sanata şu örnekler verilebilir:

"طُولُ السَّمَاءِ وَعَرْضُهَا"²⁴⁹

“Gökyüzünün uzunluğu ve genişliği”

Necîb el-Kîlânî burada en ve boy ya da uzunluk ve genişlik anlamlarına gelen “طول” ve “عرض” kelimeleri ile tıbağ sanatını gerçekleştirmiştir.

²⁴⁵ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 10.

²⁴⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 14.

²⁴⁷ el-Kayravânî, *el-Umde fî Mehâsini 'ş-Şi'r ve Âdâbih*, I/576; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, s. 423.

²⁴⁸ el-Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye Esâsuhâ ve 'Ulumuhâ ve Funûnuhâ*, II/382.

²⁴⁹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 23.

"يَضْحَكُ وَيَبْكِي" ²⁵⁰

"Gülüyor ve ağlıyordu"

Burada da gülmek ve ağlamak fiillerini bir arada kullanarak tıbak sanatı ile cümleyi süslemektedir.

"الْخَطَأُ مِنْهَا وَالصَّحِيحُ" ²⁵¹

"Yanlışlık ve doğruluk ondandır."

Verilen bu son örnekte ise yanlış ve doğru manasındaki "الصحيح, الخطأ" kelimelerinin aynı cümlede kullanılmasıyla birlikte tıbak sanatı söz konusu olmuştur.

2.8.4. Tecâhulu'l-Ârif

Bir noktaya binaen bilinen bir şey hakkında bilmiyormuş gibi söz söyleme veya cahil olmadığı hâlde cehaleti kendinde gösterme veya pekiştirme amacıyla doğruluğunu bildiği şeyden şüphe ediyormuş ve bilmiyormuş gibi söz söyleme sanatıdır.²⁵² Romanda şu şekilde kullanılmıştır:

"هَلْ أَنَا فِي حُلْمٍ أَمْ فِي يَفْظَةٍ" ²⁵³

"Ben rüyada mıyım yoksa uyanık mıyım?"

Kitapta Peder Tomaso'ya ait olan ve Peder'in, içinde bulunduğu durumun şaşkınlığı ile bilmiyormuş gibi yaparak söylediği bu cümlede tecâhulu'l-ârif sanatı söz konusudur.

Bu sanata örnek olarak romanın son bölümünde geçen şu söz de verilebilir:

²⁵⁰ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 99.

²⁵¹ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 89-90.

²⁵² Faḍl Hasan Abbâs, *el-Belâġa Funûnuhâ ve Efnânuhâ*, 12. bs., byy., Ürdün, 1985, II/292-293.

²⁵³ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 46.

"مَاذَا أَرَى؟ إِنَّهَا... لَيْسَتْ صُورَةَ الْمَسِيحِ.. إِنِّي أَرَى وَجْهَ الْبَادِرِيِّ ثُومًا"²⁵⁴

"Neler görüyorum? İşte o... Mesih'in resmi değil. Ben Peder Tom'un yüzünü görüyorum."

Kişinin, karşısında ne gördüğünü bilmemesi imkânsız olduğundan ve şaşkınlık içerisinde durumu bilmezlikten gelerek sorulduğundan dolayı burada da tecâhül-i 'ârif sanatı söz konusudur.

2.8.5. Kinaye

Kinaye sanatı, lafzın hakiki manada kullanılmasına mani olan bir karinenin olmasıyla, lafzın gerçek anlama da gelecek şekilde başka bir anlam kastedilerek kullanılmasıdır.²⁵⁵ Necîb el-Kîlânî'nin, romanında bu sanatı az da olsa kullandığı görülmektedir. Buna örnek olarak şunlar verilebilir:

"أَيَادِيهِ الْبَيْضَاءُ عَلَيْهَا"²⁵⁶

"Ona (karısına) karşı anlayışlı ve iyidi."

Burada "أَيَادِيهِ الْبَيْضَاءُ" hakiki olarak elleri beyaz anlamındadır. Bundan kasıt anlayışlı, iyi ve cömert olduğudur.

Kitapta geçen bir diğer kinaye örneği şu şekildedir:

"الَّذِينَ لَوْلُوا الْأَذْبَارَ هَرَبًا مِنْ تُهْمَةِ حَادِثَةِ الْأَبِّ ثُومًا"²⁵⁷

"Peder Tom hadisesi töhmetinden arkalarını dönüp kaçan kişiler"

²⁵⁴ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 179.

²⁵⁵ el-Meydânî, *el-Belâġatu'l-'Arabiyye Esâsuhâ ve 'Ulumuhâ ve Funûnuhâ*, II/135.

²⁵⁶ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 166.

²⁵⁷ el-Kîlânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaṭîri Şahyûn*, s. 175.

Burada Kur‘ân’da Fetih suresinde²⁵⁸ de geçen ve arkalarını dönüp kaçmak anlamına gelen “لَوَلُّوا الْأَدْبَارَ” ifadesi kullanılarak hezimete uğrama, yenilme gibi manalar kastedilmiş ve kinaye yapılmıştır.²⁵⁹

Sonuç olarak Necîb el-Kîlânî *Hârratu’l-Yehûd Demun lifa‘îri Şahyûn* adlı romanını kaleme alırken eserini edebî sanatlarla boğmamış fakat sanatları yer yer kullandığı olmuştur.

---

²⁵⁸ el-Feth, 22/48.

²⁵⁹ Ahmed Fethi Ramađan el-Ĥayyânî, *el-Kinâye fî’l-Kur‘âni’l-Kerîm Mevdû‘âtuhâ ve Delâlatu’l-Belâgiyye*, Dâru Ġaydâ’, Ammân, 2014, s. 206.

Eserin Modern Mısır Romanındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme

Necîb el-Kılânî, *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn* adlı romanını 1971 yılında, 1840 yılının Şubat ve Eylül ayları arasında gerçekleşen ve belgelerle kanıtlanan gerçek bir olaydan esinlenerek kaleme almıştır. Bundan dolayı yazar, tarihî ve belgesel türde olan bu romanını, o dönemdeki Dımeşk şehrinin gündüzlerini, gecelerini, insanlarını, oradaki Yahudi Mahallesi ve sakinlerini okuyucunun gözünde canlanacak biçimde tasvirlerle donatmıştır.

Romanda Katolik rahip Peder Tomaso'nun ve hizmetçisi İbrâhim 'Ammâr'ın Yahudilere göre kutsal olan çörek yapımında kanlarını kullanmak için Yahudiler tarafından zalimce parçalanarak katledilişi anlatılmaktadır. Yazarın olayları anlatırken kullandığı dil ve üslup sade, kolay, anlaşılır olsa da bazen çok uzun tasvirlerle yer verdiği, romanda edebi zevkten ziyade üzücü bir tarihi olayı yansıtmayı hedeflediği görülmüştür. Teşbih, kinaye, tecâhulu'l-ârif gibi edebî sanatları da romanında yer yer kullandığı olmuştur. Ayrıca bu romanında, olay örgüsünü daha iyi bir şekilde aktarmak için tasvir, montaj, iç monolog, geri dönüş, şuur akışı gibi pek çok anlatım tekniği kullanmıştır.

SONUÇ

Hayatı boyunca pek çok edebî eser yazan Necîb el-Kîlânî, İslâm coğrafyasındaki komünizm, siyonizm, emperyalizm gibi sorunları eserlerinde edebî bir biçimde dile getirmiş, adeta Müslümanların zalimlere karşı savunucusu olmuştur.

Değerli bilgilerini ve zengin kültürünü eserleriyle tüm okuyuculara miras bırakmıştır. O, modern dönemde İslâm edebiyatçıları ve tüm insanlığı haklarını korumaları için birliğe çağıran ilk kişi olmuştur. Mısır'ın ekonomik açıdan zor durumda olduğu dönemlerde eğitime değer veren bir ailede yetişmesinin etkisi ile edebî kişiliği şekillenmiştir. Edebiyatın hemen hemen her alanında toplumun sorunlarını dile getiren eserler vermesi, toplumdaki her ferde hitap ettiğini gösterir niteliktedir.

Necîb el-Kîlânî, kaleme aldığı öykü ve romanlarında Müslümanların zalimlere karşı tutumları ve İslâm'ı savunma şekillerini toplumsal açıdan ele almış, buna bağlı olarak da bazı sosyal, siyasi, kültürel sorunlara cevap aramıştır.

Necîb el-Kîlânî, modern dönem roman türüne örnek olan *Hârratu'l-Yehûd* adlı romanında 1840'lı yıllarda yaşanan olayları günümüze taşıyan yazar, o döneme ışık tutmuş, tasvirleri ile geçmiş dönemde yaşanmış bir olayı tüm ayrıntıları ile hafızalarda canlandırmıştır.

Yazar, romanında teşbih, kinaye, tecâhulu'l-ârif gibi edebî sanatlara yer vererek okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Ayrıca dil ve üslubunun sade, anlaşılır olması romandaki olayların herkese hitap etmesini sağlamıştır. Romanda pek çok anlatım tekniğine de yer vererek üslubunu zenginleştirmiştir.

Romanda birçok kahramana yer veren yazar, Hıristiyan papaz Peder Tomaso'nun ve hizmetçisi İbrâhim Ammâr'ın öldürülmesi ile dostlarına bile ihanet edebilecek insanların var olduğunu göstermiştir.

Romanda, Yahudilerin kanlı çörek yapmak için insanları nasıl katlettikleri anlatılmaktadır. Romanın arka planında da birçok konu görülmektedir. Nitekim

Yahudilerin inancına göre bir Yahudi başka bir Yahudi'ye hileli davranışlarda bulunmamalıdır. Fakat romanda Yahudilerin gizli ve hileli davranışları ele alınmıştır. Romanın sonuna doğru Yahudilerin inanışlarını sorgulamaya başlaması dikkat çeker niteliktedir. Onlara göre Kanlı Çörek kutsal bir vazifedir. Ancak romanın sonunda Berber Süleyman'ın çelişkileri ve haykırıları bu sözde “kutsal vazifenin” yanlış olduğunu gösteren başka bir özelliktir.

Arap Edebiyatında Necîb el-Kîlânî'nin kaleme aldığı tüm eserlerin tarihî, sosyal, siyasi ve kültürel açıdan günümüze ışık tutan pek çok bilgi içermesinden dolayı objektif bir bakış açısıyla diğer eserlerinin de araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Zira bu alandaki her bir araştırma hem Modern Arap Edebiyatını hem de yazarın dönemini aydınlatacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- **Abbâs**, Fađl Hasan, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ*, 12. bs., byy., Ürdün, 1985.
- **el-Ârînî**, Abdullah b. Sâlih, *el-İtticâhu'l-İslâmî fî A'mâli Necîb el-Kîlânî el-Kaşâşîyye*, 2. bs., Dâru Kunûz İşbîliyyâ, Riyad, 2005.
- **Armaoğlu**, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 4. bs., Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- **Aytaç**, Gürsel, Romancı Yönüyle Heinrich Böll, DTCF Yay., Ankara, 1975.
- **el-Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmi 'u's-Şahîh*, Çağrı yay., İstanbul, 1992.
- **Civelek**, Yakup, "Modern Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyatın Yeri ve Öncüleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, 2000.
- **Çeşitli**, İsmail, *Metin Tahliline Giriş/2 Hikâye-Roman-Tiyatro*, 4. bs., Akçağ yay., Ankara, 2014, s. 128.
- **Dayf**, Ahmed Şevkî Abdusselâm Şevkî, *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âşır fî Mişr*, 10. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1961.
- **Durmuş**, İsmâîl, "Kîlânî, Necîb", *DİA*, İstanbul, 2016.
- "Festivals and Feast", *The Jewish Encyclopedia*, Ed. Isidore Singer, Fun and Wagnalls Company, Vol. V, London, 1901.
- **Er**, Rahmi, "Roman", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV.
- _____, *Ṭaha Ḥuseyn ve Üç Romanı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- **el-Fâhûrî**, Ḥannâ, *el-Câmi' fî Târihi'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-Cîl, Beyrût, 1986.
- **Gibb**, Hamilton Alexander Rosskeen, *Studies on the Civilization of Islam*, Ed. S. J. Shaw, W. R. Polk, Princeton Legacy Library, 2014.

- **el-Ḥayyânî**, Ahmed Fethi Ramađan, *el-Kinâye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm Mevdû'âtuhâ ve Delâlatuhe'l-Belâgiyye*, Dâru Ğaydâ', Ammán, 2014.
  - **Heykel**, Ahmet, *Tatavvuru'l-Edebi'l-Ḥadîs fî Mısr*, 6. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1994.
  - **İbn Manzûr**, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrût, ty.
  - **Karabela**, Nevin, Feyzettin Ekşi, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015/2, sy. 22.
  - **el-Kayravânî**, Ebû Alî el-Hasen b. Raşîk el-Ezdî el-Mesîlî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbih*, thk.. Muhammed Karkazân, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1988.
  - **el-Kılânî**, Necîb, *Alâ Ebvâbi Ḥayber*, Kitâbu'l-Muhtâr Nahđatu'l-Arab, Beyrût 2001.
- _____ *Alâ Esvâri Dimeşk*, Dâru'l-'Urûbe, Kuveyt, 1958.
- _____ *Aşru's-Şuhedâ'*, byy., 1971.
- _____ *Azrâ'u Câkarta*, Dâru's-Şahve, Suudi Arabistan, 2013.
- _____ *Demun lifaîri Şahyûn*, 2. bs., Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1970.
- _____ *Demun lifaîri Şahyûn*, 3. bs., Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1975.
- _____ *Dumû'u'l-Emîr*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1962.
- _____ *Edebu'l-Etfal fî Dav'i'l-İslâm*, Muessetu'r-Risâle, Beyrût, 1986.
- _____ *Eğâni'l-Ğurabâ'*, Muessetu'r-Risâle, Beyrût, 1972.
- _____ *Fârisu Hevâzin*, Muessese Dâru'l-'Ulûm, Kuveyt, 1979.
- _____ *Fi'z- Zâlâm*, 2. bs., Muessesetu'r-Risale, Beyrût, 1994.
- _____ *Hârratu'l-Yehûd Demun lifaîri Şahyûn*, Dâru's-Şahve, Suudi Arabistan, 2012.

_____ *Hârratu'l-Yehûd*, 20. bs., Dâru'l-Muhtârî'l-İslâmî, Kahire, 2005.

_____ *Hikâyâtu Tabîb*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1979.

_____ *'Inde'r-Rahîl*, eş-Şeriketu'l-Arabiyye, Riyâd, ty.

_____ *İkbâl eş-Şâ'iru's-Sâ'ir*, 3. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1980.

_____ *Kâtîlu Hamza*, 9. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1983.

_____ *Lemeḥât min Ḥayâtî*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985.

_____ *Leyâlî Turkistân*, Dâru's-Şahve, Suudi Arabistan, 2013.

_____ *Medḥal ile'l-Edebi'l-İslâmî*, terc. Ali Nar, Risâle Yayınları, İstanbul, 1988.

_____ *Mevâkibu'l-Ahrâr*, 5. bs., Muessesetu'r-Risale, Beyrût, 1994.

_____ *Muzekkiratu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, Kitâbu'l-Muhtâr, Beyrût, ty.

_____ *Nihâyetu Tâġiye*, Kitâbu'l-Muhtâr Nahḍatu'l-Arab, Beyrût, 2006.

_____ *Nûru'llâh*, Kitâbu'l-Muhtâr Nahḍatu'l-Arab, Beyrût, 2005.

_____ *Rihletî me'a'l-Edebi'l-İslâmî*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1985.

_____ *Tecrubeti'z-Zatiyye fi'l-Kıṣṣati'l-İslâmiyye*, Dâru's-Şahve, Kahire, 2015.

_____ *'Umer Yazheru fi'l-Kuds*, Dâru's-Şahve, Suudi Arabistan, 2015.

_____ *el-Vechu'l-Muzlim li'l-Ḳamer*, Dar'u İbn Hazm, Beyrût, 1998.

_____ *Yahudinin Kanlı Çöreġi Getto*, terc. Ali Nar, Elif Yay., İstanbul, ty.

- **Mahmûd**, Vicdân Ya'kûp, *ez-Zamân ve'l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî*, Yüksek Lisans tezi, Kulliyeti'l-Âdâb el-Câmi'atu'l-'Irâkiyye, Irak, 2011.
- **Marâşlî**, Yusuf, *Nesru'l-Cevâhir ve'd-Durer fî 'Ulemâi'l-Ḳarni'r-Râbi' 'Aşer ve bizelyihî 'Iḳdu'l-Cevher fî 'Ulemâi'r-Rub'i'l-Evvel mine'l-Ḳarni'l-Hâmis 'Aşer*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 2006.
- **Maṭlûb**, Ahmed, *Mu'cemu Muştalâhâti'l-Belâğa ve Taṭavvurihâ*, 2. bs., Mektebetu Lübnân, Beyrût, 2008.
- **el-Meydânî**, Abdurrahman Hasan Ḥabenneke, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye Esâsuhâ ve 'Ulumuhâ ve Funûnuhâ*, 3. bs., Dâru'l-Ḳalem, Dîmeşk, 2010.
- **el-Minşâvî**, el-Velîd 'Abdurra'ûf, "Necîb el-Kîlânî: Ḍav''alâ Sîretihî ve 'Aṭâihî'l-Edebî", *Mecelletu'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye*, el-Kulliyetu'l-Câmi'îyyeti fî Mekketi'l-Mukerrameti Câmi'ati Ümmü'l-Ḳurâ, Sy: 4, Vol. 15, 2014.
- **Mocan**, Ahmet, "Yalnızız'da Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer, 2012, s. 1835.
- **Moran**, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- **Muḫyiddîn**, Muhammed İrfân, "Necîb el-Kîlânî ve Musâhemetuhû fî Taṭvîri'l-Ḳışşati'l-Ḳaşîrati", *Mecelletu'l-'Âşîmeti*, c. 9, ISSN: 2277-9914, 2017.
- **Murâdî**, Muhammed Hâdî, "Lemḥa 'an Zuhuri'r-Rivâyetu'l-'Arabiyye ve Taṭavvuruhâ", *Dirâsâtu'l-Edebi'l-Muasır*, Sy. 4/16, 1391.
- **en-Nedvi**, Ebu'l-Hasan, "*el-Edîbu'Şâiru'l-Mevhub Necib el-Kîlânî*", İslam Edebiyatı dergisi özel sayısı, 2005.
- **Özön**, Mustafa Nihat, *Yazmak Sanatı ve Kompozisyona Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967.
- **Rohling**, August, *el-Kenzu'l-Merşûd fî Ḳavâ'idi't-Talmûd*, terc. Yusuf Nasrullah, Dâru'l-Me'ârif, Mısır, 1899.
- **es-Sâ'idî**, Hâlid Seher Muḫyi, *el-Binâ'u'l-Fennî fî'r-Rivâyeti't-Ta'rîhiyye*, Yüksek Lisans Tezi, Külliyyeti'l-Âdâb Cami'atu Bağdâd, Bağdat, 1989.

- **Savran**, Ahmet, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yay., Erzurum, 1987.
- **es-Sekkâkî**, Ebû Ya'kûb Sirâcuddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk. Naîm Zerzûr, 2. bs., Dâru'l-Çuţubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1982.
- **Seyfurrahman**, Muhammed, “İshâmâtu'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî fî'l-Edebi'l-'Arabîyyi'l-İslâmî”, *Mecelletu'l-Çısmi'l-'Arabî*, sy. 24, 2017
- **Tasa**, Muhammet, *Şafak Akıncıları*, Esra Yayınları, İstanbul, 1996.
- **Tekin**, Mehmet, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1989.
- **Vâdî**, Tâhâ, *Medhal ilâ Târîhi'r-Rivâyeti'l-Mışriyye*, 2. bs., Dâru'n-Neşri'l-Câmi'ât, Kahire, 1996.
- **Yusuf**, Muhammed Hâyri Ramazan, *Tekmiletu Mu'cemu'l-Muellifîn*, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1997.

_____20 *İslâm Âlimi ve Mütefekkiri İle Son Mülâkatlar*, terc. Hikmet Akpur, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 2005.